

**Eerste
Kamer** *der Staten-Generaal*

Jaarbericht Eerste Kamer

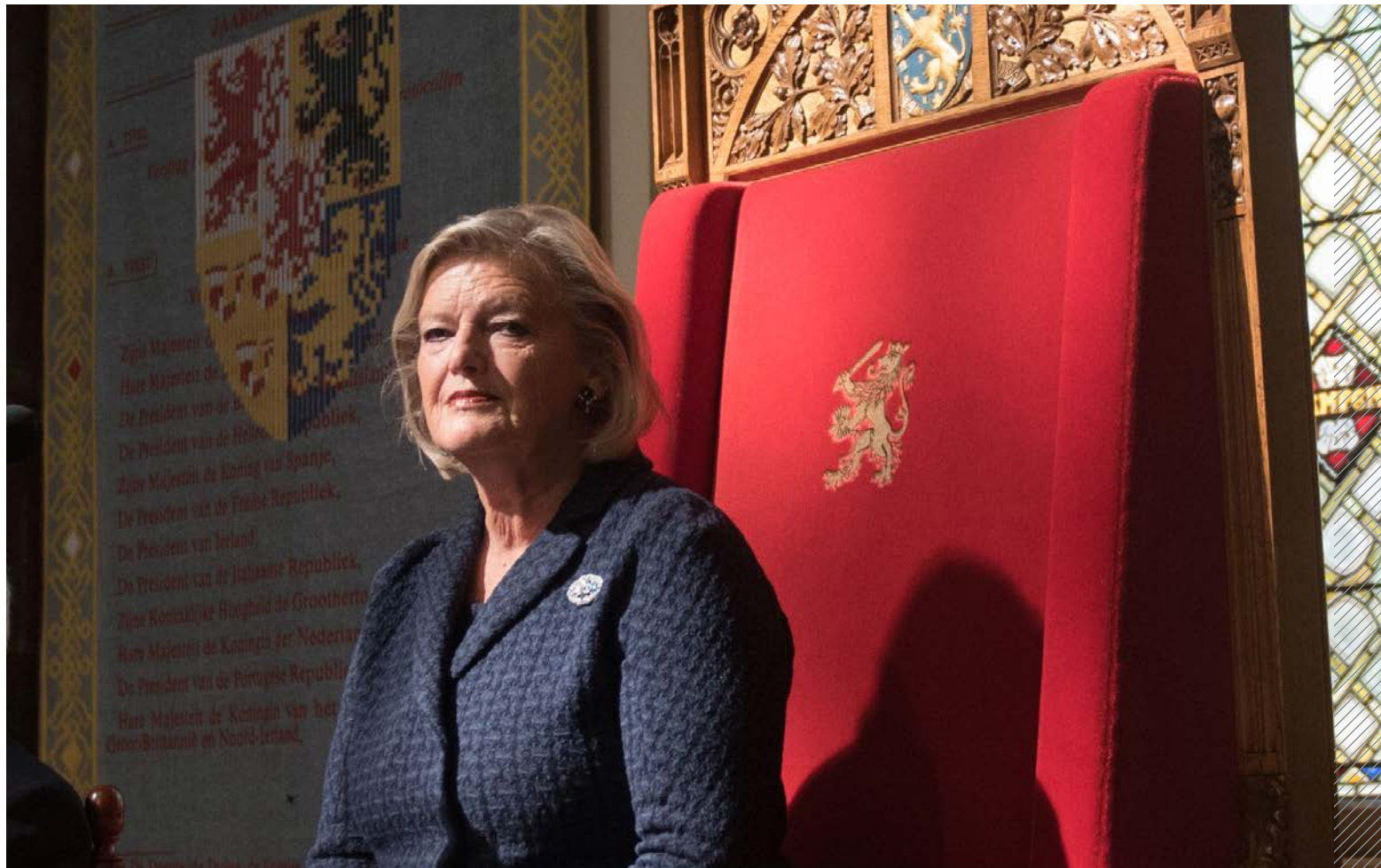
Parlementair jaar
2016-2017

<i>Inleidende beschouwingen</i>	3	2 De Eerste Kamer in internationaal verband	32
1 De Eerste Kamer in Nederland en in Koninkrijksverband	8	1. <i>De Eerste Kamer en Europa</i>	33
1. <i>De Eerste Kamer als medewetgever</i>	9	2. <i>Internationale verdragen</i>	40
1.1 Toetsing van rechtmatigheid	9	3. <i>Internationale contacten</i>	41
1.1.1 Bescherming van de persoonlijke levenssfeer	10	3.1 Inkomende bezoeken	41
1.1.2 Non-discriminatie	12	3.2 Uitgaande bezoeken	43
1.1.3 Toegang tot het recht	13	3.3 Interparlementaire fora	45
1.1.4 Vrijheid van onderwijs	14	3 Bijlagen	50
1.2 Toetsing van uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid	15	1. <i>Samenstelling fracties 2016-2017</i>	51
1.3 Wetssystematiek en wetgevingsproces	23	2. <i>Commissies</i>	54
1.3.1 Samenhang van wetgeving	23	3. <i>De organisatie van de Eerste Kamer</i>	55
1.3.2 Verhouding formele wet – lagere regelgeving	24	3.1 Politieke organisatie	55
1.3.3 Niet in werking laten treden van artikelen	25	3.2 Ambtelijke organisatie	56
1.3.4 Gevolgen van amendementen	25	4. <i>De Eerste Kamer in cijfers</i>	60
1.3.5 Novelle	26		
2. <i>De Eerste Kamer als controleur van de regering</i>	27		
3. <i>Koninkrijksrelaties</i>	30		

Inleidende beschouwingen

Dit Jaarbericht zet uiteen hoe de Eerste Kamer in het parlementair jaar 2016-2017 haar taak als medewetgever en controleur van de regering heeft vervuld. Het is de rol van de Eerste Kamer in de Nederlandse parlementaire democratie om aan het einde van het wetgevingsproces de kwaliteit van voorgestelde wetgeving te toetsen. Deze kwaliteitstoets gebeurt aan de hand van drie hoofdcriteria: rechtmatigheid, handhaafbaarheid en uitvoerbaarheid. Ook in het parlementair jaar 2016-2017 kwamen deze criteria weer veelvuldig aan de orde. Niet zelden leidde dit tot kritische vragen van de Eerste Kamer aan de regering. Deze vragen uit de Eerste Kamer zijn niet alleen bedoeld om lacunes in wetgeving te constateren, maar ook om extra helderheid te geven aan burgers en uitvoeringsorganisaties. De behandeling in de Eerste Kamer biedt bovendien een extra handvat voor de rechterlijke macht bij het interpreteren van wetgeving.

Geen enkel wetsvoorstel verworpen

Van de 220 wetsvoorstellen die de Eerste Kamer in het parlementair jaar 2016-2017 behandelde, heeft zij geen enkel wetsvoorstel verworpen. Dat mag des te meer opmerkelijk heten, omdat de coalitiepartijen die dragend waren voor het kabinet Rutte-II in het gehele parlementaire jaar slechts over 21 van de 75 zetels in de Eerste Kamer beschikten. De regering is er steeds in geslaagd uiteindelijk de meerderheid in de Kamer te overtuigen van de deugdelijkheid van de wetsvoorstellen. Dat het kabinet niet de meerderheid in de Eerste Kamer had, versterkte de noodzaak dat de onderbouwing van wetsvoorstellen zeer gedegen moest zijn. De leden van Eerste Kamer hebben dit als positief ervaren. Ook in demissionaire staat – na de verkiezingen voor de Tweede Kamer op 15 maart 2017 – is het kabinet erin geslaagd nog diverse wetsvoorstellen door de Eerste Kamer te loodsen. Wel zijn er enkele wetsvoorstellen aangehouden om de regering de gelegenheid te geven tegemoet te komen aan de bezwaren van de Eerste Kamer. Dit speelde onder andere bij de Wet kwaliteitsborging voor het bouwen ([zie 1.1.2. Toetsing van uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid](#)), het wetsvoorstel inzake instelling van een implantatenregister ([zie 1.1.3.4. Gevolgen van amendementen](#)) en het voornemen tot opzegging van het lidmaatschap van de Organisatie van de Verenigde Naties voor Industriële Ontwikkeling ([zie 2.2. Internationale verdragen](#)).

Uitwerking in de praktijk

Om een goed beeld te krijgen van de uitwerking van wetgeving op de praktijk organiseert de Eerste Kamer geregeld bijeenkomsten waarin deskundigen, adviesraden en/of belanghebbenden hun visie op het wetsvoorstel presenteren. De Eerste Kamer maakt in toenemende mate gebruik van de mogelijkheid om dergelijke deskundigenbijeenkomsten te organiseren. In het parlementair jaar 2016-2017 organiseerde de Eerste Kamer over het initiatiefvoorstel orgaandonatie zelfs meerdere deskundigenbijeenkomsten. Tijdens de eerste deskundigenbijeenkomst kwam het perspectief van donoren, ontvangers en nabestaanden aan de orde. In een latere bijeenkomst plaatsten diverse wetenschappers de voorgestelde gang van zaken rond orgaandonatie in ethisch, juridisch en internationaal perspectief.

In sommige gevallen leidt de behandeling in de Eerste Kamer tot een aanpassing van het wetsvoorstel door middel van een nader bij de Tweede Kamer ingediend voorstel. Ook komt het voor dat de verantwoordelijke bewindspersoon

een toezegging doet tot nadere wetgeving in de toekomst. Zo drong de Eerste Kamer er bijvoorbeeld met succes op aan dat de pilot voor het opkopen van door gaswinning beschadigde huizen in Groningen wordt voortgezet. Bij de behandeling van de uitbreiding van de Wet op het minimumloon kreeg de Eerste Kamer de toezegging dat de aanne- mings- en de vervoersovereenkomst voortaan ook onder deze wet vallen. Bij de behandeling van de Omgevingswet kreeg de Eerste Kamer de toezegging dat burgers goed worden geïnformeerd over hun rol in het participatietraject en dat er een toetsingskader komt voor het basisbeschermingsniveau.

Soms kan de uitwerking van een wetsvoorstel pas goed worden beoordeeld als er duidelijkheid is over aanverwante wetsvoorstellen. Dan kan het voorkomen dat de Eerste Kamer de behandeling van een voorstel aanhoudt tot ook het aanverwante voorstel aan de Eerste Kamer wordt voorgelegd. Dat was bijvoorbeeld het geval bij drie wetsvoorstellen die betrekking hebben op de gedwongen zorg. Toen de drie wetsvoorstellen naast elkaar konden worden gelegd, gaf dit de Eerste Kamer aanleiding om de regering een groot aantal schriftelijke vragen te stellen teneinde helderheid te verkrijgen over de samenhang van de drie wetsvoorstellen.

De Eerste Kamer en Europa

In het parlementair jaar 2016-2017 trok de behandeling van het Associatieakkoord tussen de Europese Unie en Oekraïne door de Eerste Kamer veel internationale aandacht. Door de negatieve uitslag van het raadgevend referendum in Nederland was het enige tijd onzeker of het akkoord doorgang kon vinden. Dit leidde tot veel discussie binnen de nationale en internationale politiek. In reactie op de uitkomst van het referendum kwam de Nederlandse regering met voorstellen die de 28 EU-leiders ertoe hebben gebracht een interpretatieverklaring aan te nemen die onder meer duidelijk maakt dat het associatieverdrag voor Oekraïne niet automatisch leidt tot lidmaatschap van de Europese Unie. Uiteindelijk oordeelde een meerderheid van de Eerste Kamer, na de Tweede Kamer, dat de verklaring van de EU-regeringsleiders voldoende tegemoet kwam aan de uitslag van het referendum.

De Eerste Kamer houdt bij een aantal Europese dossiers stevig de vinger aan de pols. Zo volgde de Kamer met veel aandacht de ontwikkelingen rond het oprichten van een Europees Openbaar Ministerie (EOM). Voor het zomerreces van 2017 heeft de Eerste Kamer besloten dat de uitkomst van de onderhandelingen over het EOM zal worden bespro- ken met het nieuwe kabinet. Verder diende de Eerste Kamer in het parlementair jaar 2016-2017 een subsidiariteits- bezwaar in tegen drie Europese voorstellen over vennootschapsbelasting. Ook die dossiers worden nauw gevolgd.

Het is voor een nationaal parlement niet altijd makkelijk om een actieve rol te spelen bij de totstandkoming van Europese besluitvorming. Om die reden is de Eerste Kamer sterk voorstander van het bevorderen van interparlemen- taire contacten. Dit geeft parlementariërs de kans om ervaringen, kennis en *best practices* uit te wisselen. In dit verband zijn onder meer de interparlementaire conferenties in EU-verband belangrijk.

*Aanbieding rapport Tijdelijke commissie
Werkwijze Eerste Kamer*

Kamer van (zelf)reflectie

Een parlementair huis mag nooit zelfgenoegzaam achteroverleunen, maar moet bereid zijn om van tijd tot tijd te reflecteren op haar eigen functioneren. Om die reden heeft de Eerste Kamer in het parlementair jaar 2016-2017 een Commissie Werkwijze Eerste Kamer ingesteld. Deze commissie heeft onderzocht hoe de Kamer haar medewetgevende en controlerende taak kan versterken. Het was niet de eerste keer in de geschiedenis dat de Kamer haar eigen werkwijze onder de loep nam. Bij eerder onderzoek naar de werkbelasting, de Europese Werkwijze en in reactie op de GRECO-evaluatie (Group of States against Corruption) is dit ook gebeurd. Toch was dit onderzoek van een andere orde. Niet eerder is er zo integraal naar de werkwijze van de Kamer gekeken.

De commissie heeft in haar onderzoek vastgesteld dat een groot aantal procedures en werkwijzen goed lopen. Daarnaast heeft de commissie een aantal knelpunten in de werkwijze geconstateerd. In sommige gevallen wordt aanbevolen om het Reglement van Orde aan te passen. In andere gevallen is aanpassing van de interne werkwijze voldoende. En in weer andere gevallen is het een kwestie van politieke cultuur en mores. In het najaar van 2017 is het rapport in de Eerste Kamer besproken en aanvaard.

In het parlementair jaar 2016-2017 is ook de Staatscommissie Bezinning Parlementair Stelsel van start gegaan met haar onderzoek. Na overleg met de Eerste en Tweede Kamer heeft de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties de staatscommissie in februari 2017 de opdracht gegeven om te onderzoeken of (en zo ja welke) veranderingen met het oog op toekomstbestendigheid nodig zijn in het parlementair stelsel en de parlementaire democratie. Daarbij komen onderwerpen aan de orde als de betrokkenheid van de Nederlandse burger bij beleid en politiek, de invloed van Europese besluitvorming op de parlementaire taak, digitalisering en sociale media, verkiezingen en electorale volatiliteit.

Tijdelijke huisvesting tijdens renovatie Binnenhof

Waar het gaat om de toekomstbestendigheid van de huisvesting van het parlement, kan de renovatie van het Binnenhof niet onvermeld blijven. Deze krijgt in de jaren 2020 en volgende haar beslag. Tijdens het parlementair jaar 2016-2017 zijn de eerste voorbereidingen getroffen voor de tijdelijke huisvesting van de Eerste Kamer elders. Gedurende de renovatie zal de Eerste Kamer worden gehuisvest in het Huis Huguetan aan het Lange Voorhout. Tot begin 2016 was hier de Hoge Raad der Nederlanden gevestigd. Het complex omvat ook de in 1988 voltooide nieuwbouw aan de Kazernestraat, die via een loopbrug is te bereiken. De grote zittingszaal daar zal geschikt gemaakt worden als plenaire vergaderzaal voor de Eerste Kamer. Ook zullen voorzieningen worden aangebracht die efficiënte en zichtbare voortzetting van de werkzaamheden waarborgen.

Huis Huguetan, tijdelijke huisvesting Eerste Kamer vanaf 2020

Hoe het parlementaire werk zich in de toekomst zal ontwikkelen, zal de tijd leren. Voor nu blikken wij in dit Jaarbericht eerst terug op het parlementaire jaar dat achter ons ligt. Ik hoop dat dit bericht u inzicht geeft in de manier waarop de Kamer haar wetgevende en controlerende taak heeft vervuld, zowel op nationaal als op internationaal terrein.

Mr. A. Broekers-Knol

Voorzitter Eerste Kamer der Staten-Generaal

1 De Eerste Kamer in Nederland en in Koninkrijksverband

1. De Eerste Kamer als medewetgever

Staatsrechtelijke positie: medewetgever en controleur van de regering

De beide Kamers der Staten-Generaal zijn door de Grondwet belast met zowel een wetgevende als een controlerende taak. Om deze taken uit te voeren, beschikken de Kamers deels over dezelfde bevoegdheden. Zowel de Eerste Kamer als de Tweede Kamer heeft het recht van interpellatie, het recht van enquête, het recht moties in te dienen en het recht om schriftelijke vragen te stellen aan de regering. Daarnaast kan een commissie een mondeling overleg hebben met een minister. Naast de genoemde overeenkomsten bestaan ook verschillen in bevoegdheden tussen Eerste Kamer en Tweede Kamer. De Eerste Kamer mag, anders dan de Tweede Kamer, niet zelf wetsvoorstellen indienen (het recht van initiatief) en kan wetsvoorstellen niet wijzigen (het recht van amendement), maar alleen aannemen of verwerpen. De Eerste Kamer heeft voor alle wetsvoorstellen die haar bereiken een vetorecht. De Eerste Kamer kan zich dus concentreren op de tekst zoals die is vastgesteld na behandeling in de Tweede Kamer en in overweging nemen hoe die wet zal gaan werken in de praktijk. Na afweging van de voors en tegens kan de Kamer besluiten het wetsvoorstel te aanvaarden of te verwerpen.

1.1 Toetsing van rechtmatigheid

De Eerste Kamer toetst de kwaliteit van voorgestelde wetgeving. Vaste aandachtspunten zijn daarbij: rechtmatigheid, handhaafbaarheid en uitvoerbaarheid. Deze zijn uitgewerkt in een aantal 'aandachtspunten voor wetgevingskwaliteit', die behulpzaam zijn voor de leden bij de beoordeling van wetsvoorstellen. Bij de rechtmatigheidstoets wordt bijvoorbeeld gekeken of een wetsvoorstel in strijd is met de Grondwet of met fundamentele rechtsbeginselen.

Zes grondwetswijzigingen

De Eerste Kamer heeft in het parlementair jaar 2016-2017 zes wetsvoorstellen behandeld die een wijziging van de Grondwet beogen te realiseren. In alle gevallen gaat het om zogenaamde eerstelezingsvoorstellen. Na aanvaarding door de Eerste Kamer moet op enig moment de Tweede Kamer worden ontbonden; waarna er nieuwe verkiezingen plaatsvinden. Vervolgens is nog een tweede lezing vereist, waarin in beide Kamers een tweederdemeerderheid nodig is.

Eén van de voorstellen gaat over een algemene bepaling in de Grondwet die aangeeft dat de Grondwet de democratie, de rechtsstaat en de grondrechten garandeert en een bepaling over het recht op een eerlijk proces. Deze voorstellen

In de bankjes:

Tiny Kox (SP)

vloeien voort uit twee moties die de Eerste Kamer in 2012 heeft aangenomen.¹ Ter uitvoering van deze moties zijn beide voorstellen op 8 juli 2016 bij de Tweede Kamer ingediend, die ze op respectievelijk 30 mei en 6 juni 2017 aanvaardde. De behandeling in de Eerste Kamer bevindt zich nog in de schriftelijke fase en wordt in het parlementair jaar 2017-2018 afgerond. Een derde voorstel betreft het communicatiegeheim van artikel 13 Grondwet. Dit voorstel is op 11 juli 2017 met algemene stemmen door de Eerste Kamer aangenomen. Het huidige artikel 13 Grondwet spreekt nog van het brief-, telefoon- en telegraafgeheim en is hard aan modernisering toe, zo oordeelde ook de Staatscommissie Grondwet in 2010. Het nieuwe artikel, dat voortbouwt op de aanbevelingen van deze Staatscommissie, rept straks van eerbiediging van het brief- en telecommunicatiegeheim.

De laatste twee voorstellen gaan over de staatkundige positie van de BES-eilanden (Bonaire, Sint Eustatius en Saba) en over kiescolleges voor de Eerste Kamer op de eilanden. Deze voorstellen hangen nauw samen: het tweede voorstel is een novelle bij het eerste. De Eerste Kamer heeft zich in het verleden sterk ingezet voor deze novelle omdat zij de wijze van verkiezen van de Eerste Kamer op de BES-eilanden in het oorspronkelijke voorstel niet goed geregeld vond.² Aparte kiescolleges voor de BES-eilanden, die uitsluitend worden gekozen door Nederlanders en uitsluitend tot taak hebben de Eerste Kamer te verkiezen, komen aan de wensen van de Kamer tegemoet. Beide voorstellen werden op 25 oktober 2016 door de Eerste Kamer aangenomen. De novelle is overigens uniek: niet eerder in de parlementaire geschiedenis werd een novelle ingediend op een eerstelezingsvoorstel tot wijziging van de Grondwet.

De Eerste Kamer behandelde op 24 januari 2017 plenair het initiatief van Rijkswet waarmee Tweede Kamerlid Van der Staaij (SGP) via een wijziging van de Grondwet wil regelen dat de goedkeuring en wijziging van EU-verdragen in beginsel moet plaatsvinden met een tweederde meerderheid van stemmen in beide Kamers der Staten-Generaal. De Eerste Kamer besloot het wetsvoorstel aan te houden totdat de staatscommissie Bezinning Parlementair Stelsel haar onderzoek heeft afgerond. Het onderzoek van de staatscommissie ziet immers onder andere op de rol van de Staten-Generaal bij de totstandkoming van Europese besluitvorming.

1.1.1 Bescherming van de persoonlijke levenssfeer

Wet op de orgaandonatie

Het bij de Eerste Kamer aanhangige initiatiefvoorstel tot wijziging van de Wet op de orgaandonatie introduceert een actief donorregistratiesysteem. Dit vervangt het huidige systeem waarbij expliciete toestemming is vereist. In het nieuwe systeem worden naast degenen die uitdrukkelijk toestemming hebben gegeven voor orgaandonatie, ook degenen die niet op het toegezonden donorformulier (en de herinnering) hebben gereageerd, geacht te hebben ingestemd met orgaandonatie. In dat geval wordt men geregistreerd in het donorregister als iemand die ‘geen bezwaar’ heeft tegen orgaandonatie. Hierbij gaat het in feite om veronderstelde instemming. Het voorstel is bedoeld om het

¹ Zie Jaarbericht 2011-2012, p. 24; Jaarbericht 2012-2013, p. 18.

² Zie uitgebreider Jaarbericht 2014-2015, p. 24.

donoraanbod te vergroten. Wil er echter sprake zijn van een gerechtvaardigde inbreuk op de onaantastbaarheid van het lichaam en het daarmee verbonden zelfbeschikkingsrecht, dan moet het voorstel voldoen aan de criteria van noodzakelijkheid, proportionaliteit en subsidiariteit, aldus de Raad van State. Deze elementen zullen dan ook meegenomen worden in de rechtmatigheidstoets van de Eerste Kamer.

De Raad van State wijst in de door de Eerste Kamer gevraagde voorlichting ook op het belang van precieze, begrijpelijke en toegankelijke informatie over orgaandonatie. Juist in een beslissysteem waarbij toestemming van donoren na niet-reageren wordt verondersteld, is dat essentieel om te waarborgen dat het gaat om geïnformeerde toestemming. Deze onderwerpen, inclusief de gevolgen voor mensen met beperkte gezondheidsvaardigheden, kwamen aan de orde tijdens de deskundigenbijeenkomst die de Eerste Kamercommissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport op 6 juni 2017 organiseerde. Deze bijeenkomst was een vervolg op het gesprek dat de commissie op 23 mei 2017 met betrokkenen en deskundigen voerde. Dit gesprek was bedoeld om meer zicht te krijgen op de gevolgen van de voorgestelde wijze van registreren voor potentiële donoren en ontvangers, nabestaanden en betrokken zorgverleners.

De behandeling van het wetsvoorstel wordt in het parlementair jaar 2017-2018 voortgezet. Dan zal blijken of het de rechtmatigheidstoets van de Eerste Kamer doorstaat.

Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten

Op de laatste vergaderdag voor het zomerreces heeft de Eerste Kamer ingestemd met het voorstel voor een nieuwe Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Deze wet vervangt de oude Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten uit 2002. De oude wet was volgens de regering, onder meer door technologische en maatschappelijke ontwikkelingen, hard aan modernisering toe. Het voorstel voor de nieuwe wet trachtte een balans te vinden tussen enerzijds effectief functionerende diensten en anderzijds respect voor de fundamenteën van de democratische rechtsstaat, zoals het waarborgen van de persoonlijke levenssfeer van burgers. De nieuwe wet staat het onderscheppen van kabelgebonden telecommunicatie toe, wat onder de oude wet niet mogelijk was.

Tegelijkertijd wordt de controle op de uitoefening van bevoegdheden door de diensten versterkt. Een nieuwe Toetsingscommissie inzet bevoegdheden (TIB) toetst de rechtmatigheid van de door de minister verleende toestemming voor de inzet van bepaalde bevoegdheden. Oordeelt de TIB dat de toestemming onrechtmatig is, dan vervalt deze van rechtswege. Tijdens de plenaire behandeling van het wetsvoorstel kreeg de Eerste Kamer van de regering de toezegging dat het functioneren van de TIB versneld wordt geëvalueerd, namelijk reeds over twee jaar. De regering zegde tevens toe dat de TIB wordt geplaatst op een locatie waar ze goed kan functioneren, gegeven het feit dat ze met staatsgeheime informatie werkt. Ook zegde de regering toe dat er voldoende inhoudelijke en secretariële ondersteuning komt voor de TIB. Tijdens het debat werd verder gesproken over de bewaartermijn van telecommunicatiegegevens. Onder de nieuwe wet mogen die gegevens maximaal drie jaar bewaard blijven. Deze bewaartermijn zal worden meegenomen in de evaluatie, zo zegde de regering toe.

Wetsvoorstel Computercriminaliteit III

Bij de behandeling van het wetsvoorstel Computercriminaliteit III heeft de vaste commissie voor Veiligheid en Justitie veel aandacht besteed aan de bescherming van de persoonlijke levenssfeer. Dit wetsvoorstel is bedoeld om de opsporing en vervolging van computercriminaliteit te versterken. Politie en justitie mogen onder bepaalde voorwaarden straks heimelijk en op afstand onderzoek doen in een geautomatiseerd werk (bijvoorbeeld een pc of mobiele telefoon).

Gelet op de ingrijpende bevoegdheden die politie en justitie krijgen wanneer het wetsvoorstel wordt aanvaard, heeft de commissie op 20 juni 2017 een deskundigenbijeenkomst gewijd aan het thema privacy. Deze bijeenkomst diende ook ter voorbereiding op de behandeling van het wetsvoorstel Vastleggen en bewaren kentekengegevens door politie. Ook bij dit wetsvoorstel speelt de waarborging van privacy een grote rol. Tijdens de deskundigenbijeenkomst hebben verscheidene experts en organisaties uit de wetenschap, het bedrijfsleven, de strafrechtketen en het maatschappelijke veld hun visie gegeven. De bijeenkomst bestond uit drie onderwerpen: noodzaak en belang van de voorgestelde wetgeving, te respecteren privacywetgeving, databescherming en Europees kader, en uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid. Op 5 september 2017 heeft de commissie een nader voorlopig verslag uitgebracht, waarin de onderwerpen privacy, melden van kwetsbaarheden en onafhankelijk toezicht veel aandacht krijgen.

1.1.2 *Non-discriminatie*

Terrorismebestrijding en nationale veiligheid

Een voorbeeld waarbij de Eerste Kamer nadrukkelijk een wetsvoorstel heeft getoetst aan het non-discriminatiebeginsel, was bij de behandeling van het wetsvoorstel Intrekken Nederlanderschap in belang van de nationale veiligheid. Over dit wetsvoorstel is, samen met de wetsvoorstellen Tijdelijke wet bestuurlijke maatregelen terrorismebestrijding en Het van rechtswege laten vervallen van reisdocumenten van personen aan wie een uitreisverbod is opgelegd, met de minister van Veiligheid en Justitie gedebatteerd op 31 januari 2017.

Meerdere woordvoerders hebben tijdens het plenaire debat over terrorismebestrijding hun bedenkingen geuit over het intrekken van de Nederlandse nationaliteit van personen met een dubbele nationaliteit. Zij vroegen zich af of met een dergelijke maatregel onterecht onderscheid wordt gemaakt tussen personen met een enkele en personen met een dubbele nationaliteit. Als er een onterecht onderscheid wordt gemaakt, gaat er dus een discriminerende werking uit van deze maatregel.

Volgens het internationaal recht mag niemand stateloos worden. Dat betekent dat alleen aan personen met een dubbele nationaliteit de Nederlandse nationaliteit mag worden ontnomen. Personen met een dubbele nationaliteit worden daarmee anders behandeld dan personen die alleen de Nederlandse nationaliteit hebben. Een meerderheid

In de bankjes:
Martine Baay-Timmerman
(50plus)

van de Eerste Kamer was uiteindelijk van mening dat hier geen onterecht onderscheid werd gemaakt. Wel ontlokte zij de minister de toezegging dat het toetsingskader voor het ontnemen van het Nederlandschap in een brief aan de Kamer werd toegelicht.

Bescherming namen en graden hoger onderwijs

Bij de behandeling van het wetsvoorstel Bescherming namen en graden hoger onderwijs constateerde de Eerste Kamer een belangrijk pijnpunt. Een nieuw artikel bepaalt onder meer dat instellingen voor hoger onderwijs zich dienen te onthouden van discriminatoire gedragingen en uitlatingen. Bij niet-naleving van deze bepaling kan de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap sancties aan een onderwijsinstelling opleggen, waaronder de sanctie van het ontnemen van het recht om graden toe te kennen. Een bezwaar vanuit de Eerste Kamer was dat de sanctie niet eerst door de rechter wordt getoetst. Om aan dit bezwaar tegemoet te komen heeft de minister de Kamer toegezegd een onafhankelijke commissie in te stellen die een zwaarwegend advies geeft over het opleggen van een sanctie. Ook zegde de minister toe dat het artikel over discriminatoire gedragingen en uitlatingen pas in werking treedt als de wettelijke basis voor de adviescommissie is geregeld.

1.1.3 Toegang tot het recht

De Eerste Kamer heeft tijdens het parlementair jaar 2016-2017 veel aandacht besteed aan het onderwerp 'toegang tot het recht'. Een van de wetsvoorstellen waarbij dit onderwerp prominent aan de orde is gekomen, was de Wet doorberekening kosten toezicht en tuchtrecht juridische beroepen. Dit wetsvoorstel regelt dat de kosten van toezicht en tuchtrecht worden doorberekend aan de beroepsgroepen, zodat zij zelf geheel verantwoordelijk worden voor de handhaving en het bevorderen van de kwaliteit van de beroepsuitoefening. Het gaat hierbij om de advocatuur, het notariaat en het gerechtsdeurwaarderswezen.

Een aantal woordvoerders heeft tijdens het plenaire debat met de minister van Veiligheid en Justitie over het wetsvoorstel op 30 november 2016 zorgen geuit over de toegang van burgers tot de voornoemde voorzieningen. Volgens de woordvoerders zou het wetsvoorstel een lastenverzwaring kunnen opleveren, aangezien burgers deze kosten moeten betalen naast de al bestaande algemene belastingheffing. In het debat werd naar voren gebracht dat burgers drempelvrij gebruik moeten kunnen maken van dergelijke voorzieningen en dat de overheid ook hier haar verantwoordelijkheid in moet nemen.

De minister heeft zich naar aanleiding van het debat bereid getoond om het wetsvoorstel een jaar later in werking te laten treden dan de voorziene datum van 1 januari 2017. De kosten voor toezicht en tucht worden in 2017 dan nog uit de algemene middelen betaald.

Het uitstel betekent dat de wet mogelijk tegelijkertijd ingaat met de wettelijke regeling voor een garantiefonds. Ook bij de behandeling van de wetsvoorstellen Recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en Aanvulling van bepalingen over de verdachte, de raadsman en enkele dwangmiddelen is de toegang tot het recht aan bod gekomen. Het betreft wetsvoorstellen over onder meer de aanspraak op rechtsbijstand in strafzaken, vertrouwelijkheid van communicatie tussen de verdachte en de raadsman, en communicatie met derden. In het debat werd opheldering gevraagd over de rol van de advocaat bij het politieverhoor en werd de zorg geuit dat de vergoeding voor deze rechtsbijstand ontoereikend is.

Tijdens het plenaire debat over de Begroting van Veiligheid en Justitie 2017 op 20 december 2016 is eveneens aandacht gevraagd voor het onderwerp 'toegang tot het recht', dit keer in het kader van de rechtspraak. Hierbij zijn door een aantal woordvoerders de bezuinigingen op het terrein van justitie aangekaart. De woordvoerders betoogden dat de rechtsstaat hier de dupe van is en dat het vertrouwen van de burger in de overheid hierdoor afneemt.

De vaste commissie voor Veiligheid en Justitie is nu voornemens om in het voorjaar van 2018 een volgend beleidsdebat te houden over de staat van de rechtsstaat om de toegang tot het recht te bespreken. De voorbereidingen hiervoor zijn inmiddels van start gegaan.

1.1.4 Vrijheid van onderwijs

Derde Kamer finaledebat

Bekostiging levensbeschouwelijk onderwijs

Op 14 februari 2017 heeft de Kamer het initiatiefwetsvoorstel over de bekostiging van levensbeschouwelijk onderwijs en godsdienstonderwijs op openbare scholen aanvaard. Het voorstel is bedoeld om de bekostiging van dit onderwijs structureel te regelen in de Wet op het primair onderwijs en de Wet op de expertisecentra. Daarmee vervalt de bekostiging van dit onderwijs via subsidies. Een meerderheid van de Eerste Kamer concludeerde dat dit wetsvoorstel in lijn is met de vrijheid van onderwijs die is opgenomen in artikel 23 Grondwet.

Tijdens de behandeling van het wetsvoorstel heeft de Kamer een motie aanvaard die de regering verzoekt om een overbruggingsregeling te maken voor de jaren 2016 en 2017. Ook vraagt de motie om een structurele bekostiging van het vormingsonderwijs

In de bankjes:
Peter Schalk (SGP)

te realiseren. De beloning van vakleraren godsdienstig en humanistisch vormingsonderwijs dient daarbij gelijk te zijn aan de beloning van groepsleerkrachten in het primair onderwijs.

Wetsvoorstel samenwerkingsschool

Is het wetsvoorstel Samen sterker door vereenvoudiging samenwerkingsschool in strijd met artikel 23 Grondwet, dat de onderwijsvrijheid en het duale onderwijsbestel waarborgt? De meerderheid van de Eerste Kamer besliste op 11 juli 2017 dat dit niet het geval is. Leerlingendalingen kunnen ertoe leiden dat scholen voor bijzonder onderwijs en openbare scholen overwegen met elkaar te fuseren. Hierdoor ontstaat een zogeheten ‘samenwerkingsschool’: een fusieschool waarbinnen zowel openbaar als bijzonder onderwijs wordt gegeven.

De mogelijkheid een samenwerkingsschool tot stand te brengen bestaat al enige jaren, maar de voorwaarden daarvoor waren dusdanig strikt dat samenwerkingsscholen in de praktijk niet van de grond kwamen. Om de voorwaarden voor het oprichten te versoepelen, diende de regering een wetsvoorstel in. Binnen de Eerste Kamer rees echter de vraag of die versoepeling niet strijdig was met het genoemde artikel 23 Grondwet. Binnen een samenwerkingsschool kan het immers zo zijn dat er bijzonder onderwijs wordt gegeven op een school met een openbaar bestuur. De Kamer vroeg hierover voorlichting aan de Afdeling advisering van de Raad van State en de behandelende commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap voerde in aanvulling op de schriftelijke voorbereiding ook mondeling overleg met de verantwoordelijke staatssecretaris. De argumentatie van de regering kon uiteindelijk een meerderheid van de Kamer overtuigen. Op de laatste vergaderdag voor het zomerreces werd het wetsvoorstel aanvaard.

1.2 Toetsing van uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid

De Eerste Kamer spant zich in om bij wetsvoorstellen te doorgronden of zij tot uitvoerings- of handhavingsproblemen kunnen leiden. Ook bekijkt de Eerste Kamer of wetten in de praktijk werkelijk het beoogde effect zullen hebben. Regelmatig stelt de Kamer vragen over de effecten van wetgeving. In sommige gevallen leidt dit tot een aanpassing van het wetsvoorstel of een toezegging dan wel verduidelijking van de verantwoordelijke bewindspersoon.

Initiatiefvoorstel Beperking wettelijke gemeenschap van goederen

Op 21 maart 2017 heeft de Eerste Kamer gedebatteerd over het initiatiefvoorstel-Swinkels, Recourt en Van Oosten Beperking wettelijke gemeenschap van goederen. In dit debat werd uitvoerig stilgestaan bij het onderwerp ‘uitvoerbaarheid’. Het initiatiefvoorstel betekent een wijziging van het huidige basisstelsel. Het houdt in dat het vermogen en de schulden van de partners, opgebouwd voor aanvang van het huwelijk, buiten de huwelijksgemeenschap blijven. Door meerdere woordvoerders zijn hierover kritische vragen gesteld. Zo is naar voren gebracht dat echtelieden hun

Nieuwe Kamerleden

- 1 *Dannij van der Sluijs (PVV),
Ton van Kesteren (PVV), Peter van Dijk (PVV),
Martin van Beek (PVV) en
Martine Baay-Timmerman (50PLUS)*
- 2 *Nieuw (tijdelijk) Kamerlid: Herman Sietsma (CU)*
- 3 *Mohamed Sini (PvdA)*
- 4 *Janny Vlietstra (PvdA)*
- 5 *Reina de Bruijn-Wezeman (VVD)*
- 6 *Henk Overbeek (SP)*

administratie niet altijd op orde hebben, dat het voorgestelde huwelijksvermogensregime complex is, en dat het bezoek aan een notaris een financiële drempel kan opwerpen. Een aantal woordvoerders gaf in het debat aan dat de invoering van een nieuw huwelijksvermogensregime dan ook geen doorgang moest vinden. Het voorstel is op 28 maart 2017 met de kleinst mogelijke meerderheid aangenomen.

Reorganisatie Belastingdienst

Uitvoerbaarheid van wetgeving was één van de hoofdonderwerpen tijdens het mondeling overleg over de Belastingdienst, dat de Eerste Kamer op 28 maart 2017 voerde met de staatssecretaris van Financiën. Dit overleg diende met name de behoefte van de Eerste Kamer om op de hoogte te blijven van de veranderingen binnen de Belastingdienst. Het veranderproces, zoals ingezet met de Brede Agenda en de Investeringsagenda, beoogt de organisatie van de Belastingdienst te verbeteren en toekomstbestendig te maken. Binnen de Eerste Kamer leefden vragen over de uitvoerbaarheid van de politieke afspraken die tijdens het formatieproces worden gemaakt, gelet op de waarschuwing van de Algemene Rekenkamer dat de ICT van de belastingdienst nog maar beperkt in staat zal zijn om wensen uit politieke programma's te verwerken.

De Kamer pleitte ervoor om in de zogenoemde uitvoeringstoets, die door de Belastingdienst bij nieuwe belastingwetgeving wordt uitgevoerd, niet alleen aan te geven wat wel of niet kan, maar ook te bezien of er wellicht haalbare alternatieve maatregelen zijn. De Eerste Kamerleden gaven aan dat een oordeel over uitvoerbaarheid niet alleen ingegeven moet worden door de belangen van de Belastingdienst, maar dat ook het belang van de burger voorop moet staan.

De Eerste Kamer heeft onder meer kritisch geoordeeld over de regeling van de vermogensrendementsheffing en de beoogde aanpassing van de giftenaftrek. De Kamer drong er op aan dat er door de Belastingdienst wordt gekeken naar bruikbare voorbeelden uit het buitenland. Ook stelde de Eerste Kamer kritische vragen over de uitvoerbaarheid van de Wet beoordeling arbeidsrelaties. De uitvoering van deze wet, bedoeld ter bestrijding van schijnzelfstandigheid, moest opgeschort worden vanwege onrust onder ZZP-ers en hun opdrachtgevers over het mogen toepassen van contracten in hun specifieke situatie. Het draaide met name om het onderscheid tussen een zelfstandige en een werknemer, hetgeen van belang is voor de vraag of er sprake is van inhoudings- en premieplicht voor de loonheffingen en verzekeringsplicht voor de werknemersverzekeringen.

De staatssecretaris beaamde tijdens het overleg de noodzaak van het bewaken van uitvoerbaarheid en ging in op doorgevoerde en eventuele toekomstige verbeteringen van de uitvoeringstoets. De staatssecretaris kondigde aan te zullen waarschuwen voor zaken die niet uitvoerbaar zijn en tegelijkertijd te willen blijven zoeken naar uitvoerbare alternatieven. Hij deed een beroep op de Eerste Kamer, als toetsers van uitvoerbaarheid, om de regering hierbij te helpen.

In de bankjes:
Gom van Strien (PVV)

Mede naar aanleiding van het mondeling overleg buigt de vaste commissie voor Financiën zich de komende maanden over de vraag hoe de Eerste Kamer bij de beoordeling van de uitvoerbaarheid van wetsvoorstellen beter bediend kan worden met verbeterde uitvoeringstoetsen.

Olie-en gaswinning

Tijdens het plenaire debat in december 2016 over drie wetsvoorstellen die betrekking hebben op olie- en gaswinning had de Kamer in het bijzonder oog voor (de gevolgen van) de gaswinning in Groningen. Twee moties, toegespitst op uitvoering en handhaving, werden unaniem aanvaard. De eerste motie verzoekt de regering om de pilot met een opkoopregeling voor beschadigde woningen voort te zetten. De tweede motie verzoekt de regering de doorzettingsmacht van de Nationaal Coördinator Groningen bij schadeafhandeling te versterken. De minister liet de Kamer weten dat over dat laatste onderwerp een wetsvoorstel in voorbereiding is. Ook de vijf toezeggingen die tijdens het debat aan de Kamer werden gedaan gingen over (de gevolgen van) de gaswinning. Drie toezeggingen zien op de (organisatorische) opzet van de schadeafhandeling, één toezegging ziet op het aanvullen van de middelen voor het Waarborgfonds en op grond van één toezegging zullen de gevolgen van de omkering van de bewijslast worden gemonitord in aanloop naar de evaluatie. De drie wetsvoorstellen werden op 16 december 2016 aangenomen.

Uitbreiding Wet minimumloon

Mensen die geen arbeidsovereenkomst hebben, maar op basis van een overeenkomst van opdracht (ovo) werken, vallen vanaf 1 januari 2018 onder het wettelijk minimumloon (WML). Deze regeling geldt niet voor diegenen die fiscaal als ondernemer worden beschouwd. De Eerste Kamer heeft de plenaire behandeling van het wetsvoorstel tot wijziging van de Wet minimumloon en minimumvakantiebijslag in maart 2017 afgerond. De behandeling van dit wetsvoorstel speelde al langer, maar werd op 1 april 2014 op verzoek van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid aangehouden. Het wetsvoorstel komt voort uit de discussie over het gebruik van de ovo bij postbezorgers en moet misbruik door middel van te lage tarieven voorkomen. Tijdens het debat in de Eerste Kamer in 2017 werd de minister verzocht om ook andere overeenkomsten, zoals de aannemingsovereenkomst en de vervoersovereenkomst, via een Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB) onder de werking van de wet te brengen. De minister deelde de zorgen van de Eerste Kamer over het risico van onderbetaling van werkenden die arbeid verrichten op basis van een andere overeenkomst en zegde schriftelijk toe de gevraagde AMvB voor te bereiden.

Cliëntenrechten bij elektronische gegevensverstrekking

Het wetsvoorstel Cliëntenrechten bij elektronische gegevensverstrekking, dat in 2015 door de Eerste Kamer in schriftelijke behandeling werd genomen, stelt regels voor het beschermen van de belangen van de cliënt bij de elektronische uitwisseling van zijn medische gegevens. Tijdens de schriftelijke behandeling van de Eerste Kamer bleek dat met name de bepaling over de gespecificeerde toestemming, geïntroduceerd bij amendement, vragen opriep. Diverse fracties (of leden) wilden weten hoe dit begrip geïnterpreteerd moet worden en uitten hun zorgen over de uitvoerbaarheid ervan.

De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport liet in haar reactie hierop weten meer tijd nodig te hebben voor de implementatie van de gespecificeerde toestemming. De minister stelde voor de inwerkingtreding van de bepalingen over gespecificeerde toestemming en het elektronisch recht op inzage en afschrift uit te stellen tot drie jaar na inwerkingtreding van het wetsvoorstel. De voorgestelde wijze van invoering van het wetsvoorstel werd door de Eerste Kamer in een gesprek met deskundigen en in de daarop volgende schriftelijke en mondelijke gedachtewisseling met de regering herhaaldelijk aan de orde gesteld. Zo vroeg de Kamer of gefaseerde inwerkingtreding van deze onderwerpen wel veilig, uitvoerbaar en (technisch en organisatorisch) haalbaar is.

Een meerderheid van de Kamer vond het uiteindelijk acceptabel om bepaalde onderdelen pas over drie jaar in werking te laten treden. Het wetsvoorstel werd op 4 oktober 2016 aangenomen. De Eerste Kamer kreeg daarbij wel de toezegging van de minister dat zij de Kamer in de tussentijd door middel van een jaarlijkse voortgangsrapportage, op de hoogte zal houden van de ontwikkelingen. Ook het op 14 november 2016 aangeboden Ontwerpbesluit elektronische gegevensverwerking door zorgaanbieders, dat op 1 juli 2017, tegelijk met het wetsvoorstel, in werking treedt, gaf de Eerste Kamer aanleiding om de regering uitgebreid vragen te stellen over de veiligheid van de gegevensuitwisseling en de reikwijdte en de uitvoerbaarheid van artikel 6, de vergewisplicht, dat bepaalt dat de verantwoordelijken voor zorginformatie-systemen zich dienen te vergewissen van de laatste stand van de wetenschap en techniek met betrekking tot informatie-beveiliging en de bescherming van persoonsgegevens. Voor toekomstige wijzigingen van het ontwerpbesluit geldt een voorhangprocedure, zodat de Eerste Kamer een vinger aan de pols kan houden.

Normalisering rechtspositie ambtenaren

De Eerste Kamer heeft op 8 november 2016 het initiatiefwetsvoorstel Normalisering rechtspositie ambtenaren aanvaard. De nieuwe wet beoogt de rechtspositie van ambtenaren zo veel mogelijk in overeenstemming te brengen met die van werknemers in de particuliere sector. De huidige eenzijdige aanstelling van ambtenaren bij overheidsbeschikking wordt vervangen door een aanstelling op basis van een (tweezijdige) arbeidsovereenkomst. Hierbij maakt de nieuwe wet wel een uitzondering voor onder meer rechters, militairen en politieambtenaren: op hen is de Wet normalisering rechtspositie ambtenaren niet van toepassing. Binnen de Eerste Kamer bestonden onder meer zorgen over de uitvoerbaarheid van de wet. Uitvoeringskosten worden op ongeveer 100 miljoen euro geschat en circa 100 wetten en lagere regelingen moeten worden aangepast om de normaliseringsoperatie af te ronden. De Kamer kreeg van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties de toezegging dat hij open overleg met de vakbonden gaat voeren over de uitvoering van de wet.

Consultatie van deskundigen

De Eerste Kamer organiseert in voorbereiding op de plenaire behandeling van een wet, nota of beleidsthema geregeld deskundigenbijeenkomsten. Bij deze bijeenkomsten worden deskundigen, adviesraden en/of belanghebbenden gevraagd naar hun visie. Doel van die gesprekken is om informatie te verkrijgen over voor de Kamer relevante aspecten van wetgevingskwaliteit, zoals effectiviteit en uitvoerbaarheid.

Fosfaatreductie

Op 7 februari 2017 organiseerde de commissie voor Economische Zaken een deskundigenbijeenkomst om zowel vanuit een praktijkperspectief als vanuit een wetenschappelijk perspectief te kijken naar twee wetsvoorstellen die de Nederlandse fosfaatproductie dienen te reduceren. Het betrof het wetsvoorstel Grondgebonden groei melkveehouderij, dat beoogt de groei van het fosfaatoverschot bij melkveehouders te beperken door koeien meer op eigen grond te houden, en het wetsvoorstel Invoering stelsel van fosfaatrechten, dat vanaf 1 januari 2018 voor de Nederlandse melkveehouderij een stelsel van fosfaatrechten invoert om ervoor te zorgen dat de productie van fosfaat onder het nationale plafond blijft.

Tijdens het plenaire debat werd vanuit verschillende invalshoeken stilgestaan bij de uitvoerbaarheid van het wetsvoorstel. In het bijzonder ging het over de vraag of de voorgestelde maatregelen en de opstelling van de sector voldoende zicht bieden op instandhouding van het huidige door de Europese Commissie vastgestelde nationale fosfaatplafond en de daaraan gekoppelde vrijstelling (derogatie) alsmede op hernieuwde toekenning van een dergelijke vrijstelling met ingang van 2018. Ook uit de gedane toezeggingen over de fiscale afschrijving van fosfaatrechten en de status van de voermestcontracten blijkt de aandacht van de Eerste Kamer voor uitvoerbaarheidsaspecten. Beide wetsvoorstellen zijn op 23 mei 2017 aangenomen.

Wet open overheid

De Eerste Kamer heeft in het parlementair jaar 2016-2017 nog geen begin kunnen maken met de inhoudelijke behandeling van het initiatiefvoorstel voor een Wet open overheid. Deze wet moet de huidige Wet openbaarheid van bestuur vervangen en zet daarbij in op het op eigen initiatief openbaar maken van documenten door overheidsorganen. In het vorige Jaarbericht is reeds gemeld dat de behandelende commissie voor Binnenlandse Zaken had besloten om de procedure aan te houden totdat de door de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in het vooruitzicht gestelde impactanalyse beschikbaar zou zijn.³ Zonder deze impactanalyse is het immers voor de Eerste Kamer lastig de uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid van de voorgestelde wet te toetsen. De commissie heeft de minister

³ Jaarbericht 2015-2016, p. 14-15.

bovendien per brief laten weten dat zij het ongelukkig vindt dat deze impactanalyse pas wordt uitgevoerd na aanvaarding van het voorstel door de Tweede Kamer. In de loop van het parlementaire jaar is de impactanalyse in twee delen ontvangen, op 15 december 2016 en 13 juni 2017. De commissie heeft daarop besloten dat het voorbereidend onderzoek na het zomerreces gehouden zal worden.

Wet kwaliteitsborging voor het bouwen

Binnen de Eerste Kamer leven zorgen over de uitvoerbaarheid van de voorgestelde Wet kwaliteitsborging voor het bouwen. Het wetsvoorstel beoogt de privaatrechtelijke positie van de particuliere en de zakelijke bouwconsument te versterken en een nieuw stelsel van kwaliteitsborging voor bouwwerken te introduceren. Het toezicht moet in de toekomst deels privaatrechtelijk en deels publiekrechtelijk van aard zijn, waarbij de preventieve toetsing aan de voorschriften uit het Bouwbesluit vervalt. De zorgen van de Kamer betreffen onder meer de toezichthoudende rol van gemeenten. Die zorgen zijn dusdanig sterk dat de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties de Kamer per brief heeft verzocht de stemmingen over het wetsvoorstel aan te houden. De minister wenst het wetsvoorstel nader in het kabinet te bespreken. Daarna zal blijken of de behandeling kan worden voortgezet. De Eerste Kamer heeft al wel van de minister de toezegging bedongen dat de nieuwe wet niet – zoals oorspronkelijk beoogd – per 1 januari 2018 in werking treedt, maar pas per 1 januari van het jaar daarop.

Invoering lerarenregister

Het op 21 februari 2017 door de Eerste Kamer aangenomen wetsvoorstel voor de invoering van een lerarenregister en het registervoorportaal houdt in dat iedere leraar die op basis van een relevant hoger onderwijsgetuigschrift (bewijs van bevoegdheid) onderwijs geeft, zich moet registreren. Om voor herregistratie in aanmerking te komen moet deze leraar elke vier jaar aantonen dat hij zijn bekwaamheid heeft onderhouden. Indien dat niet lukt, dan mag hij geen onderwijs meer geven totdat hij alsnog aan deze criteria voldoet. In het registervoorportaal worden de leraren geregistreerd die (nog) niet aan de bevoegdheidseisen voldoen.

Op verzoek van de Eerste Kamer zal het parlement worden betrokken bij de nadere regelgeving rondom het lerarenregister. De staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap zegde de Kamer toe om in de wet een voorhangprocedure op te nemen voor het Besluit lerarenregister (de AMvB die het kader biedt voor de herregistratiecriteria en de valideringsregels) en voor het laatste inwerkingtredingsbesluit van de voorliggende wet, waarmee de tweede herregistratie (beoogd in 2023) start. Op deze wijze kunnen Eerste en Tweede Kamer worden betrokken bij de monitoring van het invoeringsproces. Met de nota van wijziging bij het wetsvoorstel tot wijziging van enige onderwijswetten, dat momenteel aanhangig is bij de Tweede Kamer, doet de staatssecretaris deze toezegging aan de Eerste Kamer gestand.

Algemene politieke beschouwingen

Impressie van de Algemene politieke beschouwingen op 1 november 2016 over de hoofdlijnen van het regeringsbeleid voor 2017

In de bankjes:
Ben Knapen (CDA)

1.3 Wetssystematiek en wetgevingsproces

De Eerste Kamer kijkt bij de behandeling van een wetsvoorstel ook naar de samenhang met lagere regelgeving, beleidsnota's, toekomstige wetgeving, rapporten van derden en signalen van belanghebbenden. Inzicht in de samenhang van wetgeving zorgt ervoor dat inconsistenties en problemen bij de uitvoering en handhaving zoveel mogelijk voorkomen worden. De Eerste Kamer streeft er dan ook naar om wetsvoorstellen die sterk met elkaar samenhangen gelijktijdig te behandelen.

1.3.1 Samenhang van wetgeving

De regering is van plan om de Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen op te splitsen in twee afzonderlijke regelingen: de Wet zorg en dwang voor mensen met een verstandelijke handicap of dementie en de Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg voor personen met een psychische stoornis. Het bieden van goede zorg aan de betreffende doelgroepen staat in beide wetsvoorstellen centraal; dwang mag alleen worden ingezet als laatst middel. De Eerste Kamer vond het gezien de onderlinge samenhang belangrijk om beide wetsvoorstellen gezamenlijk te behandelen. Om die reden hield de Kamer het voorstel voor de Wet zorg en dwang in 2013 aan, in afwachting van het op dat moment nog bij de Tweede Kamer aanhangige wetsvoorstel Wet verplichte ggz. Ook de Wet forensische zorg richt zich op personen die gedwongen zorg ontvangen. Om de harmonisatie van de rechtspositie van personen die gedwongen zorg ontvangen zo goed mogelijk te kunnen beoordelen, stelde de Eerste Kamer de plenaire behandeling van dit derde wetsvoorstel in 2014 uit.

Het wetsvoorstel Wet verplichte ggz, dat op 14 februari 2017 door de Tweede Kamer is aangenomen, is met de tweede nota van wijziging ingrijpend gewijzigd. Deze nota van wijziging beoogt de drie wetsvoorstellen, die samen het wettelijk kader voor de gedwongen zorg vormen, beter op elkaar af te stemmen. Om te achterhalen of de gewenste samenhang van de drie wetsvoorstellen over gedwongen zorg inderdaad in voldoende mate tot stand is gekomen, organiseerde de Eerste Kamer op 16 mei 2017 een deskundigenbijeenkomst. Daarbij liet de Kamer zich door vertegenwoordigers van overheid en rechterlijke macht, onderzoek en advocatuur, zorgpartijen, en cliënten- en familieorganisaties informeren over de consistentie van de visie, de proportionaliteit en de juridische eenduidigheid van het wettelijk kader, en de praktische uitvoerbaarheid. Inmiddels heeft de Kamer aan de regering een groot aantal schriftelijke vragen over de drie wetsvoorstellen gesteld.

1.3.2 Verhouding formele wet – lagere regelgeving

Ontwerpbesluiten Omgevingswet

Op 30 mei 2017 debatteerde de Eerste Kamer met de minister van Infrastructuur en Milieu over vier ontwerpbesluiten die bij de Omgevingswet horen. Deze vier ontwerpbesluiten zijn het Omgevingsbesluit, het Besluit activiteiten leefomgeving, het Besluit bouwwerken leefomgeving en het Besluit kwaliteit leefomgeving. De ontwerpbesluiten geven nadere invulling aan de Omgevingswet die de Eerste Kamer in het voorjaar van 2016 heeft aanvaard.

Gelet op de omvangrijke en technische aard van de besluiten, heeft de vaste commissie voor Infrastructuur, Milieu en Ruimtelijke Ordening in de aanloop naar de plenaire behandeling zich laten voorlichten door ambtenaren van het ministerie van Infrastructuur en Milieu. Daarnaast heeft de commissie een deskundigenbijeenkomst georganiseerd. Tijdens deze bijeenkomst gaven verscheidene experts en organisaties uit de wetenschap, het bedrijfsleven, het openbaar bestuur en het maatschappelijk veld hun visie op de ontwerpbesluiten.

Een kritiekpunt – in het kader van de wetssystematiek – dat duidelijk naar voren kwam tijdens het plenaire debat, is dat belangrijke normstelling in de ontwerpbesluiten is opgenomen in plaats van in de wet. De Afdeling advisering van de Raad van State heeft al eerder, in haar advies bij het wetsvoorstel Omgevingswet, erop gewezen dat hiermee de medewetgevende rol van de Kamer in het gedrang komt. De minister zegde toe dat zij extra aandacht zal besteden aan het advies van de Afdeling bij de ontwerpbesluiten op dit punt.

Een groot aantal moties is ingediend bij het plenaire debat, waarvan er vier door de Kamer zijn aangenomen. Eén motie roept de regering op om in het implementatieprogramma aandacht te besteden aan het belang van het goed informeren van burgers bij participatietrajecten. De minister gaf aan dat zij de motie als ondersteuning van het kabinetsbeleid ziet. Een andere aangenomen motie verzoekt de regering een eenduidig toetsingskader te ontwikkelen waarin de grondslagen voor het afwijken van het basisbeschermingsniveau helder worden beschreven. In een brief bevestigt de minister dat zij daartoe in de nota van toelichting bij het ontwerpbesluit Besluit kwaliteit leefomgeving heeft opgenomen wat verstaan wordt onder zware economische en maatschappelijke omstandigheden. De derde motie werd ook door de minister als ondersteuning van het kabinetsbeleid gezien. Deze betrof het opnemen van heldere en richtinggevende kaders voor de korte en de lange termijn in de Nationale Omgevingsvisie waarbinnen transities die van nationaal belang zijn op het gebied van energie, klimaat, mobiliteit en woningopgave, vorm moeten krijgen. De laatste aangenomen motie verzoekt de regering onder meer te bepalen dat het bevoegd gezag ook met instemming van de aanvrager de uitgebreide procedure kan toepassen. Over deze motie stelde de minister dat er een dergelijke bepaling is opgenomen in het wetsvoorstel van de Invoeringswet bij de Omgevingswet.

 In de bankjes:
Annemarie Jorritsma-
Lebbink (VVD)

1.3.3 Niet in werking laten treden van artikelen

Publieke mediadienst

De Eerste Kamer heeft op 25 oktober 2016 het wetsvoorstel Aanvullingen bij het toekomstbestendig maken van de landelijke publieke mediadienst aangenomen. Zoals de naam van het wetsvoorstel al aangeeft, betreft het een aanvulling op een wetsvoorstel tot wijziging van de Mediawet. Dit wetsvoorstel stuitte in het parlementair jaar 2015-2016 op grote bezwaren in de Eerste Kamer. Het werd uiteindelijk pas na meerdere debatten, 25 toezeggingen en een hoofdelijke stemming door de Eerste Kamer aangenomen.⁴ De staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap had de Kamer destijds gevraagd het wetsvoorstel aan te nemen, onder de toezegging dat een aanzienlijk deel van de bepalingen (over de landelijke publieke omroep) niet in werking zou treden en dat de regering een aanvullend wetsvoorstel in zou dienen om deze bepalingen te wijzigen. Deze constructie was niet onomstreden.⁵ Het aanvullende wetsvoorstel gaat onder meer over de benoeming van leden van de raad van bestuur en de raad van toezicht bij de NPO en de RPO, de verhouding tussen de NPO en de omroeporganisaties, publieksbetrokkenheid en transparantie van de kosten van de programmering.

1.3.4 Gevolgen van amendementen

In twee gevallen hebben in de Tweede Kamer aangenomen moties en/of amendementen gevolgen gehad voor de parlementaire behandeling in de Eerste Kamer.

Aanpassingswet studiefinanciering BES

De behandeling van het wetsvoorstel Aanpassingswet studiefinanciering BES is naar aanleiding van een brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 19 januari 2017 aangehouden. De minister verzocht om aanhouding zodat door middel van een novelle de moties en amendementen van de Tweede Kamer konden worden uitgevoerd. De wensen van de Tweede Kamer komen neer op een vereenvoudiging van de beëindiging van het studentreisproduct. Daarvoor moet vastgesteld worden of een oud-student daadwerkelijk gebruik gemaakt heeft van het reisproduct. De noodzakelijke aanpassing van de uitvoeringsprocessen zal naar verwachting niet per 1 januari 2018 gerealiseerd kunnen worden, zodat in het voorliggende wetsvoorstel de inwerkingtredingsdatum zal moeten worden aangepast. Tevens dient daarin een grondslag voor gegevensuitwisseling te worden opgenomen. De Kamer is nog in afwachting van de novelle.⁶

⁴ Zie uitgebreider [Jaarbericht 2015-2016](#), p. 5 en p. 18.

⁵ Zie de opmerkingen van de Voorzitter van de Eerste Kamer, [Jaarbericht 2015-2016](#), p. 5.

⁶ De Tweede Kamer is laatstelijk op 11 april 2017 geïnformeerd over de voortgang van de aangekondigde novelle en bijbehorend onderzoek (Aanhangsel van de Handelingen, Kamerstukken II 2016-17, 1593). (voetnoot uitsluitend ter informatie voor de *redactrice* van het Jaarbericht !!)

In de bankjes:
Joris Backer (D66)

Om onnodige vertraging te voorkomen, zijn de overige onderdelen van het voorliggende wetsvoorstel (over Caribisch Nederland) via een nota van wijziging toegevoegd aan een wetsvoorstel dat reeds bij de Tweede Kamer in behandeling was. Dat aldus aangepaste wetsvoorstel inzake aansluiting van onderwijswetten bij de Algemene wet bestuursrecht is op 21 februari 2017 door de Eerste Kamer als hamerstuk afgedaan.

Instellen van een implantatenregister

Een ander wetsvoorstel waarbij een amendement uit de Tweede Kamer gevolgen had voor de behandeling in de Eerste Kamer was het wetsvoorstel inzake instelling van een implantatenregister. Bij dit wetsvoorstel dreigde strijdigheid met EU-regelgeving. Nadat de commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport eindverslag had uitgebracht, verzocht de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport de Eerste Kamer per brief om de stemming over het wetsvoorstel aan te houden. Doel hiervan was om te kunnen onderzoeken of een door de Tweede Kamer aangenomen amendement over een uniforme identificatiecode voor implantaten strijdig was met geldende EU-regelgeving. Na consultatie van de landsadvocaat heeft de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport de Kamer op 27 juni 2017 per brief laten weten dat het bedoelde amendement inderdaad in strijd is met Europese regelgeving en dat een novelle in procedure zal worden gebracht. De Eerste Kamer is nog in afwachting van de novelle.

1.3.5 Novelle

Verbod op winstuitkering door zorgverzekeraars

In sommige gevallen leidt de behandeling van een wetsvoorstel door de Eerste Kamer tot een novelle (een nieuw, aanvullend wetsvoorstel). Dit was het geval bij het initiatiefvoorstel verbod winstuitkering zorgverzekeraars.

De vaste commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport heeft op 14 maart 2017 onder meer gevraagd of de regering bereid is De Nederlandse Bank (DNB) en de Nederlandse Zorgautoriteit (NZA) een beoordeling over de consequenties van het voorstel voor de zorgverzekeraars te vragen. Dit heeft de regering vervolgens gedaan. In mei 2017 ontving de Eerste Kamer zowel het advies van de NZa als het onderzoek van DNB. Naar aanleiding van de reacties van DNB en NZa hebben de initiatiefnemers begin juni 2017 per brief laten weten dat zij een novelle op het voorstel gaan voorbereiden. De Kamer is in afwachting van de aangekondigde novelle.

2. De Eerste Kamer als controleur van de regering

Om haar taak als controleur van de regering te kunnen vervullen, moet de Eerste Kamer beschikken over alle relevante informatie en dient zij op de hoogte te worden gesteld van belangrijke ontwikkelingen in beleid. Om die reden vinden er jaarlijks Algemene politieke beschouwingen en Algemene financiële beschouwingen plaats. Daarnaast vinden er geregeld debatten plaats over een specifiek beleidsonderdeel, zoals de heffing van belastingen.

*Algemene politieke
beschouwingen in
de Eerste Kamer*

Behandeling pakket Belastingplan 2017

Tijdens de behandeling van het pakket Belastingplan 2017 ontstonden er signalen in de praktijk dat er een mogelijke budgettaire tegenvaller zou voortkomen uit het voorstel voor de Wet uitfasering pensioen in eigen beheer en overige fiscale pensioenmaatregelen. Met deze wet (één van de wetsvoorstellen uit het Belastingplan 2017) wordt het pensioen in eigen beheer voor de directeur-grotoaandeelhouder afgeschaft. Directeuren-grotoaandeelhouders krijgen dan de mogelijkheid om het opgebouwde pensioen af te kopen of om te zetten in een oudedagsvoorziening.

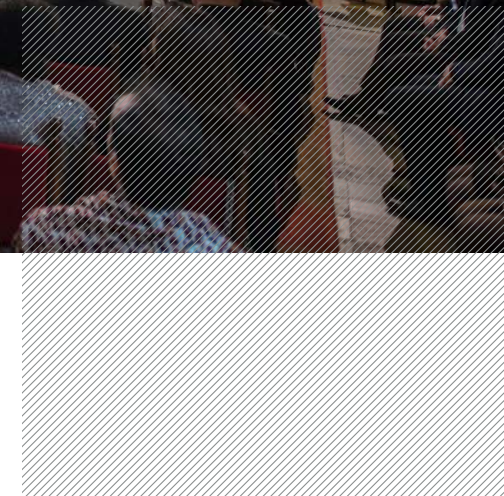
Aanleiding voor de waarschuwingen uit de praktijk was een reactie van de regering op schriftelijke vragen van de Eerste Kamer. In haar reactie schreef de regering dat de lasten van de indexatieverplichting van pensioenen ten laste van de fiscale winst van een onderneming zouden kunnen worden gebracht bij de afkoop of omzetting. Partijen in het veld waarschuwden vervolgens dat hierdoor een onvoorziene budgettaire tegenvaller dreigde. Om deze kwestie te kunnen onderzoeken, vroeg de staatssecretaris van Financiën aan de Eerste Kamer om de voorgenomen stemming over het wetsvoorstel uit te stellen. Hier stemde de Eerste Kamer mee in.

Het onderzoek wees vervolgens uit dat het wetsvoorstel de aftrek van indexatielasten op het moment van afkoop en omzetting uitsloot, waardoor er geen sprake zou zijn van een budgettaire tegenvaller. De regering besloot echter dat het te ver zou gaan om de indexatielasten van het pensioen in eigen beheer in het geheel niet meer fiscaal aftrekbaar te maken, omdat een kleine groep directeuren-grotaandeelhouders dan ten onrechte benadeeld zou worden. Door middel van een novelle werd voor een beperkte groep directeuren-grotaandeelhouders alsnog voorzien in een (voorwaardelijke) mogelijkheid tot aftrek van de toekomstige indexatielasten. De Eerste Kamer nam zowel de novelle als het wetsvoorstel aan op 7 maart 2017.

Prinsjesdag

De Verenigde Vergadering der Staten-Generaal op Prinsjesdag in de Ridderzaal markeert met het uitspreken van de Troonrede door de Koning de start van het nieuwe politieke jaar. De vergadering wordt geleid door de Voorzitter van de Eerste Kamer.

In de bankjes:
Mirjam Bikker (CU)

3. Koninkrijksrelaties

Sociaal minimum Caribisch Nederland

De Eerste Kamer hield het parlementair jaar 2016-2017 streng de vinger aan de pols bij de uitvoering van een in juni 2016 aangenomen motie die de regering oproept om ook voor Bonaire, Sint Eustatius en Saba een sociaal minimum vast te stellen. Dit minimum moet worden vastgesteld op basis van ijkbedragen voor het noodzakelijke levensonderhoud aan de hand van objectieveerbare gegevens. Het Europese deel van Nederland kent een dergelijk sociaal minimum, maar Bonaire, Sint Eustatius en Saba niet. Naar het oordeel van de Eerste Kamer wordt door de regering daarmee een niet noodzakelijk en niet overtuigend beargumenteerd verschil gemaakt tussen het Europese en het Caribische deel van Nederland. Bovendien wordt daarmee een geobjectiveerde discussie over armoedebestrijding bemoeilijkt.

Tijdens verschillende mondelinge en schriftelijke overleggen met de regering heeft de commissie voor Koninkrijksrelaties het afgelopen jaar stevige druk uitgeoefend om spoedig, en in nauwe samenspraak met de eilandsbesturen van Bonaire, Sint Eustatius en Saba, een opzet op te stellen voor een onafhankelijk onderzoek naar het sociaal minimum in Caribisch Nederland. Het aandringen van de Eerste Kamer had succes, want in juni 2017 ontving de Kamer de opzet voor het onderzoek door een externe partij dat als doel heeft om op basis van een ‘mandje’ van noodzakelijke kosten tot een sociaal minimum voor Caribisch Nederland te komen. Naast het in kaart brengen van de noodzakelijke kosten zal het onderzoek ook duidelijk maken hoe de inkomens in Caribisch Nederland zich verhouden tot deze kosten en welke (inkomens)voorzieningen burgers toepassen om rond te komen. De Eerste Kamer zal de uitvoering van dit onderzoek nauwgezet blijven volgen.

Interparlementair Koninkrijksoverleg

Het Interparlementair Koninkrijksoverleg (IPKO) tussen de parlementen van Aruba, Curaçao, Sint Maarten en Nederland vond in het parlementair jaar 2016-2017 tweemaal plaats: in januari 2017 in Curaçao en in juni 2017 in Nederland. De Eerste en Tweede Kamer vormen tijdens het IPKO een gezamenlijke Staten-Generaaldelegatie. Het IPKO op Curaçao kende bij wijze van uitzondering een informeel karakter, waarbij de nadruk lag op onderlinge kennismaking en kennisuitwisseling. Reden hiervoor waren de recente verkiezingen op Curaçao en Sint Maarten. Hierdoor werd de samenstelling van de Staten van deze landen ingrijpend gewijzigd en nog niet alle commissies waren geformeerd. Gespreksonderwerpen tijdens het IPKO waren onder meer: klimaatverandering en energie, economische kansen binnen het Koninkrijk en samenwerking op het gebied van jongeren en gezondheidszorg. Verder namen de parlementariërs deel aan diverse werkbezoeken, waaronder aan het Hospital Nobo Otrabanda op Curaçao. Ook legde de Staten-Generaaldelegatie voorafgaand aan het IPKO werkbezoeken af op Bonaire en nam zij deel aan een conferentie over armoedebestrijding met bestuurders uit Caribisch Nederland.

Interparlementair Koninkrijksoverleg

Tijdens het IPKO in juni 2017 in Den Haag werd onder meer gesproken over de actuele situatie in Venezuela en werd door de delegatieleden nagedacht over 'Het ideale Koninkrijk in 2040'. Uniek dit IPKO was een bijeenkomst met de leden van de Eilandsraden van Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Het volgende IPKO staat gepland voor januari 2018 en zal plaatsvinden op Aruba.

2 De Eerste Kamer in internationaal verband

1. De Eerste Kamer en Europa

Europese werkwijze

De Eerste Kamer stelt jaarlijks een Europees werkprogramma vast. Dit is een lijst met prioriteiten die geselecteerd zijn uit het Werkprogramma van de Europese Commissie. De Kamer verzoekt de regering om rekening te houden met de selectie, met het oog op een tijdige en adequate informatievoorziening over deze Europese voorstellen aan de Eerste Kamer.

Elk gepubliceerd Europees voorstel op de prioritaire lijst wordt automatisch geagendeerd in de eerstvolgende vergadering van de verantwoordelijke Kamercommissie. Deze bepaalt op dat moment óf en hoe het voorstel behandeld wordt. Het staat daarbij niet op voorhand vast dat voorstellen van deze lijst aan een subsidiariteits-toets worden onderworpen of voor een parlementair voorbehoud in aanmerking komen. Voor alle op deze lijst voorkomende onderwerpen worden elektronische dossiers aangemaakt op Europapoot.

Ook voorstellen die niet zijn opgenomen in het Europese werkprogramma van de Eerste Kamer kunnen na publicatie alsnog in behandeling worden genomen door de Eerste Kamer. Daartoe wordt aan de agenda van de Kamercommissies wekelijks een overzicht toegevoegd van gepubliceerde voorstellen.

Europees werkprogramma van de Eerste Kamer 2017

De Eerste Kamer heeft op 17 januari 2017 uit het werkprogramma van de Europese Commissie voor 2017 vierentwintig onderwerpen als prioritair dossier geselecteerd. Sinds enkele jaren brengt de Europese Commissie meer focus aan in haar werkprogramma, waardoor het aantal door de Commissie te behandelen onderwerpen en het aantal prioritaire dossiers dat de Eerste Kamer hieruit kiest alsmaar dichter bij elkaar komen te liggen. Achter elke titel in het werkprogramma schuilen steeds vaker meerdere Commissievoorstellen. De Eerste Kamer heeft daarom in 2016-2017 ervoor gekozen om pas een elektronisch dossier (Edossier) te starten wanneer een voorstel in behandeling is genomen door een vakcommissie. Voor die tijd werd een Edossier aangemaakt zodra een voorstel, onderdeel van een prioritair onderwerp, werd gepubliceerd, ongeacht of een vakcommissie het voorstel effectief in behandeling nam. Mede daardoor is het aantal aangemaakte Edossiers in het parlementair jaar 2016-2017 gedaald tot 44, ten opzichte van 63 in het jaar ervoor.

In de bankjes:
Christine Teunissen
(PvdD)

Openbaarheid Raadsdocumenten

Een terugkerend punt van aandacht in de Eerste Kamer is de transparantie en democratische legitimiteit van het Europese wetgevingsproces en in het bijzonder de openbaarheid van Raadsdocumenten in dit proces. Zo heeft de Eerste Kamer de afgelopen jaren herhaaldelijk erop aangedrongen dat deskundigen, ten behoeve van de werkzaamheden van Kamerleden, eveneens toegang zouden kunnen krijgen tot Raadsdocumenten die gemarkeerd zijn als limité. Limité-documenten van de Raad van Ministers mogen volgens interne regels enkel in beperkte kring worden verspreid. In 2016-2017 is, mede door samenwerking met de Tweede Kamer, op het laatste punt vooruitgang geboekt. In december 2016 gaf de minister voor Buitenlandse Zaken beide Kamers onder randvoorwaarden toestemming om deskundigen inzage van Raadsdocumenten met limité-markering te verlenen. Beide Kamers zijn in het voorjaar van 2017 gezamenlijk opgetrokken om hieraan vorm te geven.

Associatieakkoord EU-Oekraïne

Op 30 mei 2017 trok de Eerste Kamer veel internationale aandacht, toen de Kamer de regeling voor de inwerking-treding van de goedkeuring van het Associatieakkoord tussen de EU en Oekraïne in stemming bracht. Het wetsvoorstel voor de goedkeuring van dit Associatieakkoord was in 2015 al door beide Kamers der Staten-Generaal aanvaard, maar in een nationaal raadgevend referendum over het Associatieakkoord in april 2016 stemde een meerderheid van de opgekomen kiezers tegen het akkoord. Om tegemoet te komen aan de negatieve uitslag van het raadgevend referendum bewerkstelligde de regering vervolgens dat er in de Europese Raad een verklaring over de interpretatie van het Associatieakkoord werd opgesteld.

In het schriftelijk overleg en tijdens het plenaire debat werd door de Eerste Kamer de vraag voorgelegd of de verklaring die de regeringsleiders in de Europese Raad hadden afgegeven voldoende tegemoet komt aan de uitslag van het raadgevend referendum. Ook werden vragen gesteld over de juridische houdbaarheid van dit politieke besluit en de gevolgen van een eventuele verwerping van het associatieakkoord voor Oekraïne voor haar verhouding met de EU en Rusland. De Eerste Kamer stemde uiteindelijk in met de regeling waardoor de goedkeuring van het akkoord alsnog in werking kon treden.

Europees migratiebeleid

Het Europees migratie- en asielbeleid blijft voortdurend onder de aandacht van de Eerste Kamer. Het afgelopen jaar heeft de Kamer veelvuldig met de regering hierover overleg gevoerd. De leden hebben hun vragen veelal gesteld om aan te kaarten of het voorgestelde beleid in lijn was met internationale verdragen. Dit jaar kregen met name de nieuwe Europese voorstellen voor de hervorming van het Gemeenschappelijk Europees Asielstelsel (GEAS II) de aandacht. Op 21 februari 2017 heeft de Eerste Kamer hierover mondeling overleg gevoerd met de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie. In dit overleg heeft de staatssecretaris toegezegd om de Eerste Kamer, net zoals de Tweede Kamer, over de ontwikkelingen van het pakket GEAS II te blijven informeren.

In de bankjes:
Marijke Vos
(GroenLinks)

Ook op Europees niveau hebben Eerste Kamerleden het migratiebeleid bediscussieerd. Op 31 januari 2017 konden leden van de commissie voor Immigratie en Asiel/IBZ-raad tijdens een technische briefing van vertegenwoordigers van de Europese Commissie vragen stellen over het GEAS II-pakket. Daarnaast hebben twee leden op 28 februari 2017 gedurende een bijeenkomst in Brussel met andere nationale parlementen en vertegenwoordigers van Europese instellingen hun gedachten over dit onderwerp kunnen wisselen. Ook in het parlementair 2017-2018 jaar zal de Kamer de migratieproblematiek op de voet blijven volgen.

Subsidiariteitsbezwaren bij Europese voorstellen vennootschapsbelasting

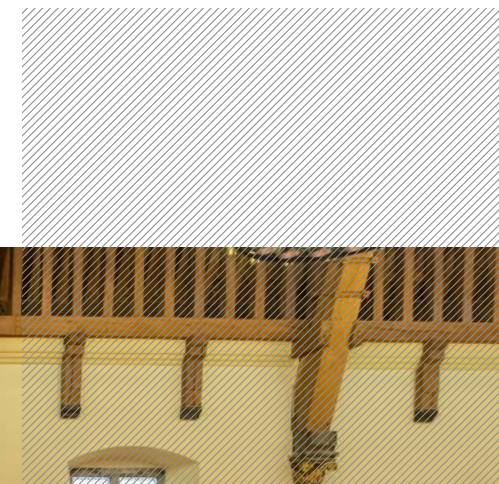
In het parlementair jaar 2016-2017 maakte de Eerste Kamer enkele malen gebruik van de subsidiariteitstoets als beïnvloedingsinstrument bij Europese voorstellen. Zo oordeelde de Eerste Kamer negatief over de subsidiariteit en de proportionaliteit van drie Europese voorstellen op het gebied van de vennootschapsbelasting: het voorstel ter invoering van een gemeenschappelijke geconsolideerde heffingsgrondslag voor de vennootschapsbelasting (CCCTB), het voorstel voor een gemeenschappelijke heffingsgrondslag voor de vennootschapsbelasting (CCTB) en het voorstel inzake hybride mismatches met derde landen (ATAD2). Tijdens de plenaire vergadering van 20 december stemde een meerderheid van de Eerste Kamer in met de subsidiariteitsbezwaren. De Kamer maakte deze bezwaren in een gemotiveerd advies kenbaar aan de Europese Commissie.

Omdat minder dan een derde van de nationale parlementen in de EU een subsidiariteitsbezwaar vaststelde, was heroverweging van de voorstellen door de Commissie niet noodzakelijk. Vervolgens bereikte de Ecofin-Raad op 21 februari 2017 een politiek akkoord over het voorstel inzake hybride mismatches. De Eerste Kamer uitte in een brief aan de regering haar ontevredenheid over de wijze waarop zij over de onderhandelingen ten aanzien van dit voorstel was geïnformeerd. De Kamer verzocht de regering om voor de toekomst betere informatieafspraken te maken over de nog lopende Europese onderhandelingen over de CCTB- en CCCTB-voorstellen. Dit stelt de Kamer in de gelegenheid om in het vervolg tijdig met de regering in overleg te treden wanneer de voortgang van deze dossiers hiertoe aanleiding geeft.

Gevolgen Europees economisch bestuur voor nationale begrotingsbehandeling

Als gevolg van het Europees semester, dat in 2012 is geïntroduceerd, dienen de lidstaten van de Europese Unie ieder jaar voor 1 mei hun Nationaal Hervormingsprogramma en Stabiliteitsprogramma in bij de Europese Commissie. In deze programma's staat op hoofdlijnen beschreven hoe Nederland zal voldoen aan de gemeenschappelijke Europese regels voor het begrotingsbeleid en voor het doorvoeren van structurele hervormingen.

Deze plannen vormen de contouren waarbinnen de begrotingshoofdstukken voor Prinsjesdag tot stand komen. De Eerste Kamer hecht er dan ook belang aan om haar controlerende taak ten aanzien van het Europees semester tijdig te kunnen invullen. Dit jaar trad de Kamer op 21 april 2017 in schriftelijk overleg met de regering over het ontvangen

- 1 *Voorzitter Ankie Broekers-Knol in Brussel ontmoet tijdens een werkbezoek aan Brussel de eerste Vice-Voorzitter van het Europees Parlement Mairead McGuinness*
- 2 *Staten-Generaal ontvangen de President van Mozambique Felipe Nyusi in Gravenkamer Eerste Kamer*
- 3 *Staten-Generaal ontvangen Nederlandse ambassadeurs, Ridderzaal*

In de bankjes:
Lambert Verheijen
(PvdA)

Nationaal Hervormingsprogramma 2017 en het Stabiliteitsprogramma 2017. Het schriftelijk overleg vormde voor de betrokken commissies geen aanleiding om in mondeling overleg te treden met de regering.

Europees Openbaar Ministerie

Ook het afgelopen parlementaire jaar heeft de Eerste Kamer de onderhandelingen over de oprichting van een Europees Openbaar Ministerie (EOM) zeer kritisch gevolgd. Sinds de Kamer in 2013 met een nipte meerderheid een subsidiariteitsbezwaar heeft vastgesteld is er veelvuldig door de commissies Immigratie en Asiel/ JBZ-Raad en Veiligheid en Justitie schriftelijk en mondeling overleg gevoerd met de regering. Hierbij hebben de commissies onder meer stevige kritiek geuit op het feit dat de controle door de Eerste Kamer op de inzet van de Nederlandse regering bij de onderhandelingen in de Raad wordt bemoeilijkt. De reden hiervoor is dat de regering, naar aanleiding van aangenomen moties in de Tweede Kamer, heeft besloten geen standpunt in te nemen tot er een eindresultaat ligt en dit aan beide Kamers ter beoordeling is voorgelegd. Dat maakt het voor de Eerste Kamer moeilijk om te achterhalen wat de inzet van de regering is gedurende het onderhandelingsproces over amendering van de van de ontwerpverordening.

Ook acht de Eerste Kamer het bezwaarlijk dat de regering aangeeft de politieke wens van de Tweede Kamer te volgen voordat zij heeft kunnen kennismaken van het politieke oordeel van de Eerste Kamer. Deze situatie deed zich voor in het najaar van 2016. Na ruim drie jaar onderhandelen, waarbij het oorspronkelijke voorstel drastisch is gewijzigd, ontving de Eerste Kamer in november 2016 een brief van de minister van Veiligheid en Justitie met daarin het verzoek om een uitspraak te doen over het eindresultaat dat in de JBZ-Raad van december zou worden behandeld. Dit verzoek vormde voor de Eerste Kamer aanleiding om een debat te voeren met de minister op 6 december 2016. Tijdens dit debat uitte de Kamer forse kritiek op het feit dat de minister in de Tweede Kamer al had toegezegd om tegen de oprichting van een EOM te stemmen terwijl het standpunt van de Eerste Kamer nog niet bekend was. Dit miskende volgens de Kamer de gelijkwaardige positie die de Eerste en Tweede Kamer innemen als het gaat om Europese wetgevingsvoorstellen. De minister van Veiligheid en Justitie heeft dit in het debat erkend en aangegeven dat hier in de toekomst rekening mee wordt gehouden.

De Eerste Kamer bleek tijdens het debat verdeeld over de Nederlandse deelname aan het EOM. Tot een stemming kwam het echter niet nadat bleek dat de onderhandelingen nog niet waren afgerond en de voorziene besluitvorming tijdens de JBZ-Raad van december werd uitgesteld.

In het voorjaar van 2017 namen de onderhandelingen een nieuwe wending: in de Raad bleek de vereiste unanimiteit – ook zonder stellingname van Nederland – voor de oprichting van een EOM te ontbreken. Een groep van zeventien lidstaten is vervolgens de procedure voor versterkte samenwerking gestart om alsnog te komen tot de oprichting van een EOM. Een aantal fracties in de commissies Immigratie en Asiel/ JBZ-Raad en Veiligheid en Justitie deed een oproep

aan de regering om actief deel te nemen aan de onderhandelingen. De fracties wilden hiermee bereiken dat in de eindtekst die later ter beoordeling zou worden voorgelegd de Nederlandse belangen goed zouden zijn vertegenwoordigd, of Nederland nu zou deelnemen aan het EOM (vroeger of later) of zou samenwerken met het EOM.

Op 2 juni 2017 ontving de Kamer het eindresultaat van de onderhandelingen. Daarbij verzocht de regering de Eerste Kamer wederom om hierover een oordeel in te nemen. De regering gaf zelf aan de finale afweging over eventuele deelname van Nederland aan het EOM over te laten aan een volgende regering. In reactie hierop hebben de commissies Immigratie en Asiel/JBZ-Raad en Veiligheid en Justitie, de minister per brief geïnformeerd dat de Eerste Kamer pas een oordeel wenst uit te spreken over het eindresultaat nadat de nieuwe regering is aangetreden en met de nieuwe Minister van Veiligheid en Justitie overleg heeft plaatsgevonden. Het dossier zal dus ook het volgende parlementaire jaar de aandacht van de Kamer hebben. In de tussentijd zal het EOM worden opgericht door 20 lidstaten. Het EOM zal worden gevestigd in Luxemburg.

Instelling Gezamenlijke Parlementaire Controlegroep Europol

De Europolverordening, die sinds 1 mei 2017 van kracht is, heeft een parlementaire controlegroep (GPC) in het leven geroepen die de activiteiten van het Europees politie-agentschap Europol gaat controleren. Deze gezamenlijke controlegroep zal bestaan uit leden van nationale parlementen en het Europees Parlement. Nationale parlementen krijgen daarmee voor het eerst rechtstreekse controlebevoegdheden over een EU-agentschap.

Tijdens de jaarlijkse Conferentie van Voorzitters van Parlementen in de EU op 23-24 april 2017 in Bratislava is een akkoord bereikt over de uitgangspunten voor de instelling van deze controlegroep. Eén van de uitgangspunten is dat elk parlement het recht heeft maximaal vier leden in de GPC te benoemen (het Europees Parlement maximaal 16 leden). De nadere details over de werking van de GPC worden overgelaten aan de

Speakers conference Bratislava

groep zelf. Er wordt van uitgegaan dat de GPC op basis van consensus zal werken. Een ander uitgangspunt is dat de parlementen leden afvaardigen die inhoudelijke deskundigheid hebben en in beginsel in staat zijn gedurende een gehele parlementaire zittingsperiode deel uit te maken van de GPC.

In oktober 2017 zal de GPC voor het eerst bijeenkomen in Brussel om de nadere details uit te werken waarna de parlementaire controlegroep met haar werkzaamheden kan starten. In het volgende parlementaire jaar zal worden bepaald welke leden van de Eerste Kamer (maximaal twee) zitting zullen nemen in de GPC.

60 jaar Verdrag van Rome

Op 16 en 17 maart 2017 organiseerde de Italiaanse Camera dei Deputati e Senato een bijzondere bijeenkomst van Parlementsvoorzitters van de Europese Unie. Aanleiding hiervoor was de viering van 60 jaar Verdrag van Rome. Dit verdrag is één van de twee belangrijkste verdragen die aan de basis liggen van de Europese Unie.

Tijdens de *extraordinary conference of speakers of EU parliaments* in Rome werden onder meer toespraken gehouden door de Voorzitter van het Europees Parlement, de Voorzitter van de Europese Raad en de Eerste Vicevoorzitter van de Europese Commissie. De Voorzitter van de Eerste Kamer betoogde op de conferentie dat de ondertekenaars van het verdrag destijds ervoor hebben gekozen om samen te werken vanuit de gedachte dat landen die hun economieën met elkaar verbonden hebben, minder snel geneigd zijn tot conflict. Die gedachte is vandaag de dag onverminderd van betekenis. Broekers-Knol stelde dat er ook nu nog grensoverschrijdende vraagstukken zijn – zoals migratie, terrorisme en klimaatverandering – die lidstaten niet alleen op kunnen lossen.

Voorzitter Eerste Kamer Ankie Broekers-Knol
bij viering 60 jaar Verdrag van Rome in de
Camera dei Deputati

2. Internationale verdragen

Toetreding Montenegro tot de NAVO

De Eerste Kamer heeft als medewetgever ook een rol in het goedkeuren van internationale verdragen. Zo behandelde de Kamer in het parlementair jaar 2016-2017 het wetsvoorstel voor de goedkeuring van de toetreding van Montenegro tot de NAVO. Na een plenair debat op 21 maart 2017 met de minister van Buitenlandse Zaken werd het Protocol bij het Noord-Atlantisch Verdrag inzake de toetreding van Montenegro zonder stemming goedgekeurd.

Eenieder verbindende bepalingen

Bij het beoordelen van een internationaal verdrag is het belangrijk om te weten of het eenieder verbindende bepalingen bevat. Deze bepalingen werken immers rechtstreeks door in de Nederlandse wet- en regelgeving. Bij de lezing van het verdrag zijn deze bepalingen echter niet altijd gemakkelijk te herkennen. Zo kan het in de bestaande werkwijze van de Staten-Generaal gebeuren dat verdragen met eenieder verbindende bepalingen stilzwijgend worden goedgekeurd.

De Tweede Kamer nam met algemene stemmen een initiatiefvoorstel aan, dat bepaalt dat de regering het parlement voortaan bij elk verdrag moet informeren over de vraag of het verdrag eenieder verbindende bepalingen bevat. Dit verbetert de informatiepositie van het parlement en geeft de Staten-Generaal bovendien de kans om zich uitdrukkelijk uit te spreken over verdragen met eenieder verbindende bepalingen. Ook geeft dit de rechter meer houvast bij het interpreteren van deze bepalingen. Deze verandering in procedure werd ook door de Eerste Kamer unaniem gesteund. Na een plenair debat werd het wetsvoorstel op 14 februari 2017 zonder stemming aanvaard.

UNIDO

De behandeling van internationale verdragen betreft ook voorstellen tot opzegging van verdragen. Zo debatteerde de Eerste Kamer op 19 december 2016 over het voornemen tot opzegging van het lidmaatschap van de Organisatie van de Verenigde Naties voor Industriële Ontwikkeling (UNIDO). Volgens de regering slaagt UNIDO er niet in om haar doelen effectief te bereiken en sluit zij niet goed aan bij de Nederlandse prioriteiten. Voor het bepalen van de effectiviteit van een internationale organisatie hanteert de regering zogeheten scorekaarten. In de Eerste Kamer stelden diverse woordvoerders echter dat de scorekaarten voor UNIDO onjuist werden geïnterpreteerd. Zij vroegen de regering om het standpunt dat UNIDO onvoldoende presteert met feiten te onderbouwen.

Na een stevig debat vroeg de minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking in haar tweede termijn om het wetsvoorstel aan te houden in afwachting van een technische briefing over het gebruik van scorekaarten voor de beoordeling van internationale organisaties. Het aanhouden van het wetsvoorstel betekent dat het lidmaatschap van UNIDO op zijn vroegst per 1 januari 2018 kan worden opgezegd.

3. Internationale contacten

De Eerste Kamer is sterk internationaal georiënteerd en hecht veel waarde aan het onderhouden van parlementaire, diplomatieke contacten. Het parlementair jaar 2016-2017 kende dan ook vele bijzondere uitgaande en inkomende bezoeken. Hieronder worden enkele bezoeken uitgelicht.

3.1 Inkomende bezoeken

President Mozambique

Op 18 mei 2017 bracht President Felipe Nyusi van Mozambique een bezoek aan de Staten-Generaal. De Voorzitter van de Eerste Kamer, Ankie Broekers-Knol, en de Eerste Ondervoorzitter van de Tweede Kamer, Mark Harbers, ontvingen de President in de Eerste Kamer. Tijdens de ontmoeting kwam onder meer de politieke en economische situatie van Mozambique aan de orde, evenals de impact van langdurige droogte op de samenleving.

President Costa Rica

Op donderdag 11 mei 2017 bracht de President van Costa Rica, de heer Luis Guillermo Solís Rivera, een bezoek aan de Staten-Generaal, in gezelschap van zijn minister van Buitenlandse Zaken en zijn minister van Buitenlandse Handel. De President werd in de Eerste Kamer ontvangen door de Voorzitter van de Eerste Kamer en de Voorzitter van de Tweede Kamer. De Voorzitter van de Eerste Kamer benadrukte in het gesprek de betrokkenheid van beide landen bij internationale vrede en veiligheid. Daarnaast werd ingegaan op de samenwerking tussen Nederland en Costa Rica op het gebied van watermanagement en klimaatverandering.

President Argentinië

Op dinsdag 28 maart 2017 ontvingen de Voorzitter van de Eerste Kamer en de Voorzitter van de Tweede Kamer President Mauricio Macri van Argentinië in het gebouw van de Eerste Kamer. In haar toespraak stond Voorzitter Broekers-Knol stil bij de bilaterale betrekkingen, de samenwerking tussen beide landen in internationale organisaties en bij de betekenis van een politieke minderheid in de senaat, een situatie die zich zowel in Argentinië als in Nederland voordoet. President Macri gaf aan dat Argentinië een actievere rol voor zichzelf ziet weggelegd op het wereldtoneel.

Ontvangst Argentijnse president Macri

Indonesische senatoren

Op dinsdag 21 maart 2017 bracht een Indonesische delegatie onder leiding van de heer Farouk Muhammad, Vicevoorzitter van de Indonesische Senaat, een bezoek aan de Eerste Kamer. De delegatie van acht senatoren werd ontvangen door de Tweede Ondervoorzitter van de Eerste Kamer, Joris Backer. De delegatie verbleef een kleine week in Nederland en bezocht de Eerste Kamer om meer te leren over de Nederlandse begrotingssystematiek en de financiering van de Eerste Kamer.

Koning der Belgen

Koning Filip van België bracht op 29 november 2016 een bezoek aan de Staten-Generaal. In het gebouw van de Eerste Kamer hadden de Koning en de Belgische Ministers-Presidenten een gesprek met de Voorzitter van de Eerste Kamer en de Voorzitter van de Tweede Kamer. In haar welkomstwoord ging Eerste Kamervoorzitter Broekers-Knol in op de gezamenlijke geschiedenis van Nederland en België en benadrukte zij de noodzaak van goede samenwerking om de uitdagingen van deze tijd het hoofd te bieden.

Chinese delegatie

Op donderdag 6 oktober 2016 bezocht mevrouw Zhongmei, Vicevoorzitter van de Commissie voor Sociale en Juridische Zaken van het Nationale Comité van de Chinese People's Political Consultative Conference (CPPCC), met een delegatie de Eerste Kamer. Zij had een kort onderhoud met Eerste Kamervoorzitter Ankie Broekers-Knol en senator Mart van de Ven (VVD) over de Nederlandse rechtsstaat. Bijzondere aandacht was er voor het burgerlijk recht. China is bezig met het ontwerpen van een nieuw burgerlijk wetboek. De Chinese delegatie was een aantal dagen in Nederland om meer te leren over het Nederlandse rechtssysteem.

Ambtelijke delegatie Franse Senaat

Van 15 tot en met 18 mei 2017 bracht een ambtelijke delegatie van de Franse Senaat een werkbezoek aan de Griffie van de Eerste Kamer. Tijdens het bezoek kreeg de delegatie uitgebreide presentaties over het Nederlandse wetgevingsproces en de werkwijze van de Eerste Kamer. Er werd onder meer ingegaan op het werk van Kamercommissies, de rol van de Eerste Kamer bij de controle van Europese regelgeving en het budgetproces van de Kamer. Ook de externe communicatie en de onderwijsprojecten van de Eerste Kamer kwamen aan de orde. Doel van het bezoek van de Franse delegatie was om een beeld te krijgen van de werking van het Nederlandse parlement. De delegatie heeft ook een bezoek gebracht aan de Tweede Kamer, de Raad van State en de Algemene Rekenkamer.

3.2 Uitgaande bezoeken

Bezoek aan China

Van 7 tot 11 november 2016 bracht de Voorzitter van de Eerste Kamer een officieel bezoek aan China, in gezelschap van senator Nico Schrijver (PvdA). Tijdens het bezoek sprak de Voorzitter onder meer met de Voorzitter van het Nationale Volkscongres, de heer Zhang Dejiang, de Voorzitter van de Chinese People's Political Consultative Conference, de heer Yu Zhengsheng, en de President van het Hooggerechtshof, de heer Zhou Qiang. De Nederlandse delegatie bezocht ook de Universiteit van Peking. Hier hield de Eerste Kamervoorzitter in aanwezigheid van verscheidene hoogleraren en een groep rechtenstudenten een toespraak over *The Rule of Law in the Kingdom of the Netherlands*. Na het bezoek aan de Universiteit van Peking heeft de delegatie ook bezoeken gebracht aan enige Nederlandse ondernemingen in en nabij Beijing.

Tijdens het bezoek aan China werd onder meer gesproken over geopolitieke ontwikkelingen en over de economische en culturele betrekkingen tussen Nederland en China. Ook werden ervaringen op het gebied van wetgeving, rechtsontwikkeling en mensenrechten uitgewisseld.

Bezoek aan Volksrepubliek China

Werkbezoek Brussel

De Voorzitter van de Eerste Kamer bracht op 7 juni 2017 een ééndaags werkbezoek aan Brussel. Senaatsvoorzitter Christine Defraigne verwelkomde haar in de Belgische Senaat, waar de beide Kamervoorzitters spraken over de werking en cultuur van de Nederlandse en Belgische senaat. De Eerste Kamervoorzitter bracht in Brussel ook een bezoek aan het Europees Parlement. Hier sprak zij met Eerste Vicevoorzitter Mairead McGuinness over de relatie tussen Europees Parlement en nationale Parlementen. Tot slot werd Voorzitter Broekers-Knol ontvangen in de Kamer van Volksvertegenwoordigers, waar zij sprak met Voorzitter Siegfried Bracke over de verhoudingen tussen Kamers en Senaten en de behandeling van Europese aangelegenheden.

Bezoek aan Abu Dhabi

Abu Dhabi

De Voorzitters van de Eerste en Tweede Kamer bezochten van 10 tot 13 december 2016 Abu Dhabi voor een conferentie voor vrouwelijke parlementsvoorzitters, georganiseerd door de Interparlementaire Unie (IPU). Eerste Kamervoorzitter Broekers-Knol nam deel aan een debat over de invloed van sociale media. Daarin sprak zij over de uitdaging om het potentieel van directe democratie via *social media* te combineren met onze representatieve democratie. De Eerste Kamervoorzitter bezocht in Abu Dhabi ook de *Federal National Council* van de Verenigde Arabische Emiraten (VAE). Hier sprak zij met Amal Al Qubaisi, de eerste vrouwelijke parlementsvoorzitter van de VAE. Verder sprak de Eerste Kamervoorzitter met de minister voor Parlementaire Aangelegenheden, Noura Al Kaabi, over de overeenkomsten en verschillen in de beide nationale politieke stelsels.

3.3 Interparlementaire fora

PACE

De delegatie van de Staten-Generaal naar de Parlementaire Assemblée van de Raad van Europa, beter bekend als de Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE) heeft ook in 2016-2017 deelgenomen aan de vier deelsessies in oktober, januari, april en juni. De PACE is samengesteld uit 318 volksvertegenwoordigers uit de 47 lidstaten van de Raad van Europa die tezamen 800 miljoen inwoners tellen. Handhaving van de democratie en de mensenrechten en bevordering van de rechtsstaat vormen de kerntaken van de Raad van Europa.

De Staten-Generaal hebben een zeer actieve PACE-delegatie van zeven leden, onder wie vijf leden vanuit de Eerste Kamer. Zo is senator Ria Oomen-Ruijten (CDA) verkozen tot vicepresident van de Assemblée voor het jaar 2017. In het afgelopen parlementaire jaar resulteerde de inzet van de Kamerleden onder andere erin dat onderzoek werd uitgevoerd naar vermeende lobby- en corruptiepraktijken onder de leden en oud-leden van de Assemblée. Een zaak in het bijzonder leidde, mede op initiatief van de Nederlandse delegatie, tot het opzeggen van het vertrouwen in de President van de Assemblée, de heer Agramunt.

Verder hebben deze leden deelgenomen aan verkiezingswaarnemingsmissies en hebben zij bijgedragen aan debatten over uiteenlopende onderwerpen waaronder de bestrijding van georganiseerde misdaad en witwassen, conflicten rond Cyprus, Griekenland en Turkije en de bescherming van vluchtelingen en het Europese migratiebeleid ten aanzien van het Middellandse Zeegebied.

Benelux Interparlementaire Assemblée

De Eerste Kamer is sinds 2017 de locatie waar de plenaire vergaderingen van het Beneluxparlement plaatsvinden. Het Nederlandse parlement bekleedt namelijk vanaf 1 januari 2017 het tweejaarlijks voorzitterschap van de Benelux Interparlementaire Assemblée. Senator André Postema (PvdA) is voor deze periode benoemd tot Voorzitter.

Het Beneluxparlement is het oudste regionale parlementaire samenwerkingsverband binnen de EU en heeft tot taak adviezen uit te brengen aan de regeringen van België, Nederland en Luxemburg op het gebied van economische en grensoverschrijdende samenwerking. Binnen de EU fungeert de Benelux Unie niet zelden als laboratorium voor nieuwe vormen van samenwerking en nieuwe regelgeving. Het parlement wil daarin een adviserende en stimulerende rol spelen. Het parlement telt 49 leden. De Nederlandse delegatie bestaat uit 21 leden, van wie 11 leden afkomstig zijn uit de Eerste Kamer.

Voorzitter Postema (PvdA)

Benelux Interparlementaire Assemblée

Het Beneluxparlement heeft in 2016-2017 de regeringen van de drie landen onder andere opgeroepen tot een verbetering van de mogelijkheden in het kader van grensoverschrijdend patiëntenverkeer, tot samenwerking op het vlak van controle van het luchtvaartverkeer en tot betere samenwerking en uitwisseling van onderling informatie in de strijd tegen malafide hondenhandel. Verder heeft het parlement in haar plenaire zittingen bijzondere aandacht besteed aan grensoverschrijdende zorg en duurzame mobiliteit.

COSAC

Ook in het afgelopen parlementaire jaar hebben leden van de commissie voor Europese Zaken actief deelgenomen aan de vergaderingen van COSAC, de halfjaarlijkse conferentie van delegaties uit de commissies voor Europese aangelegenheden van de nationale parlementen van de lidstaten van de Europese Unie en een delegatie van het Europees Parlement. Zij hebben bijdrages geleverd aan debatten over actuele onderwerpen zoals het Europese migratiebeleid, de bescherming van buitengrenzen en de bestrijding van mensensmokkel en -handel, TTIP en de rol van nationale parlementen in de EU.

GBVB/GVDB

Op 27 en 28 april 2017 vond op Malta de halfjaarlijkse interparlementaire conferentie plaats over het gezamenlijk buitenlands, veiligheids- en defensiebeleid (GBVB/GVDB). Onderwerp van gesprek was onder meer het Europees Nabuurschapsbeleid. Ook vond een discussie plaats met de Hoge vertegenwoordiger van de EU, Federica Mogherini, over de *EU Global Strategy* voor een gezamenlijk Europees buitenlands en veiligheidsbeleid.

Senator Frits Lintmeijer (GroenLinks) verzorgde tijdens de conferentie een inleiding over propaganda en desinformatie. Hij onderstreepte het belang van een actieve houding van zowel overheid als burgers om feiten en fictie van elkaar te blijven scheiden. De conferentie werd afgesloten met een Slotverklaring.

Parlementaire Assemblée van de NAVO

De parlementen uit de 29 lidstaten van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) vergaderden ook dit jaar weer twee keer in plenaire samenstelling in de NAVO Parlementaire Assemblée. De *Annual Session* vond in 2016 plaats in de Turkse stad Istanbul. Deze sessie stond grotendeels in het teken van de nasleep van de mislukte coup in Turkije van juli 2016. De Nederlandse delegatie streefde daarbij naar een evenwichtige inzet, waarin enerzijds steun werd uitgesproken voor de Turkse bondgenoot in deze moeilijke periode, maar anderzijds ook met kritische opmerkingen werd gewaarschuwd voor acties van de regering-Erdogan, die de democratische rechtsstaat in gevaar zouden kunnen brengen.

De *Spring Session* werd in mei 2017 in het Georgische Tbilisi gehouden. Deze bijeenkomst stond, vooral vanwege de locatie, in het teken van de relatie van het Noord-Atlantische bondgenootschap met het gastland. Ook hier zocht de Nederlandse delegatie naar evenwichtigheid, door enerzijds te erkennen dat de NAVO in 2008 heeft besloten dat Georgië ooit lid zal worden van de alliantie, maar anderzijds te bepleiten dat uitbreiding van de NAVO niet ten koste mag gaan van de interne solidariteit en cohesie van het bondgenootschap. Daarnaast is er ook in de NAVO Assemblee dit jaar uitgebreid gesproken over de noodzaak tot *burdensharing* en meer in het bijzonder de onderlinge afspraak om de defensie-uitgaven te verhogen naar 2% van het eigen BNP. Voorts organiseerde de Assemblee in dit parlementaire jaar nog ongeveer 35 kleinschaliger activiteiten in commissieverband, waar een aantal Eerste Kamerleden aan deelnam. Daaronder waren bezoeken aan Oekraïne, Spitsbergen, Washington DC en de Baltische staten. Deze activiteiten vormen (naast de reguliere informatievoorziening door de regering) een belangrijke aanvullende bron van informatie voor parlementariërs op het gebied van internationale veiligheid en defensie.

IPU

De Inter-Parlementaire Unie (IPU) is het oudste (opgericht in 1889) en ook grootste (170 leden) overlegforum voor democratisch gekozen parlementen. De IPU stelt zich ten doel bij te dragen aan de parlementaire samenwerking en aan de verankering en versterking van de representatieve democratie. De Nederlandse Groep van de IPU is gedurende de jaren 2014-2017 met het Eerste Kamerlid Nico Schrijver (PvdA) vertegenwoordigd in het hoogste bestuursorgaan van de IPU; *the Executive Committee*. Tijdens de twee halfjaarlijkse vergaderingen in Genève en Dhaka, Bangladesh, is onder andere gesproken over de problematische situatie van parlementen in Jemen en Venezuela en over de rol van parlementen in wereldwijde bestrijding van honger en armoede. Ook zijn er voorbereidende debatten gevoerd over het 20-jarig jubileum van de Universele Verklaring over Democratie van de IPU, dat in het najaar van 2017 tijdens een speciale sessie in St. Petersburg gevierd zal worden. Tot slot was het effectief gebruik van sociale media door parlementen een thema tijdens de IPU-sessie in Dhaka.

Parlementaire Assemblee van de OVSE

Binnen de Parlementaire Assemblee van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) debatteren delegaties van de 57 lidstaten en 11 partner-staten over de veiligheidssituatie in Europa. De OVSE-PA komt driemaal per jaar bijeen, waarvan de grootste bijeenkomst de *annual session* in juli is. Dit jaar vond deze bijeenkomst van 5 tot 9 juli plaats in de Wit-Russische hoofdstad Minsk. Een belangrijk thema dat als een rode draad door de jaarvergadering liep was de moeizame relatie tussen Rusland en een aantal andere lidstaten van de OVSE-PA. Zo kwamen de situatie op de Krim, het conflict in Oost-Oekraïne en de Russische dreiging ten aanzien van de Baltische staten veelvuldig aan de orde. Een voorbeeld van deze gecompliceerde situatie was de stemming over de integrale eindtekst van de Minsk-declaratie. De eindtekst werd met een meerderheid van stemmen aangenomen maar de Russische delegatie stemde uiteindelijk tegen. De Nederlandse delegatie heeft de afgelopen bijeenkomsten vaak genuanceerde

standpunten ingenomen en onthield zich soms van stemming. Dit hing samen met de vaak complexe onderwerpen die besproken werden maar ook met het feit dat er in maart parlamentsverkiezingen plaatsvonden in Nederland. Zo werd er door de Nederlandse delegatie niet meegestemd over een controversiële resolutie over Oost-Europa waarvan de inhoud grotendeels gesteund werd, maar zodanig was geformuleerd dat deze als te breed werd ervaren. Er werd in de resolutie gesproken over de mensenrechten en persvrijheid in Oost-Europa. Veel delegaties gaven aan dat Oost-Europa veel meer behelst dan de landen die in de resolutie werden aangesproken, namelijk Rusland, Wit-Rusland en Azerbeidzjan.

Een belangrijke prestatie is dat in 2017 de benoemingen van de bestuurlijke topposities binnen de OVSE als intergouvernementele organisatie zijn voltooid. Vanwege de soms gespannen verhoudingen was het aanstellen van nieuwe bestuurders vaak onderwerp van politieke discussies tussen Oost- en West-Europa. Dit leidde ertoe dat veel posities voor langere tijd vacant bleven. Om de instrumenten die de OVSE tot haar beschikking heeft effectief in te zetten is de aanstelling van hoge bestuurders van groot belang. Onder leiding van het Oostenrijkse voorzitterschap is in juli 2017 een voorstel gedaan voor vier nieuwe bestuurders dat heeft kunnen rekenen op voldoende draagvlak. Daarmee is een lastig probleem dat speelde binnen de organisatie opgelost.

Conferentie van Parlementsvoorzitters van de Europese Unie

Op 23 en 24 april 2017 vond in Bratislava de jaarlijkse conferentie plaats van voorzitters van de nationale parlementen van de lidstaten van de Europese Unie. Uit Nederland namen de Voorzitter van de Eerste Kamer Ankie Broekers-Knol en de Ondervoorzitter van de Tweede Kamer Mark Harbers aan de conferentie deel.

Eerste Kamervoorzitter Ankie Broekers-Knol gaf tijdens de conferentie een keynote speech bij het thema ‘*Bringing the parliamentary agenda closer to citizens in the modern era*’. Zij besprak vier zaken die fundamenteel zijn om vertrouwen te winnen: verantwoordelijkheid nemen voor je daden, zo transparant mogelijk zijn, burgers betrekken waar en wanneer dat kan, en in staat zijn tot evolutie, dat wil zeggen tot aanpassing aan moderne tijden.

Het tweede thema dat centraal stond tijdens deze Speakers Conference was: *Future of the EU as a global player in the context of the current global changes, and the role of national parliaments*. In dit kader kwamen in de bijdragen van verscheidene Speakers uitdagingen waarvoor de Europese Unie staat aan de orde, zoals terrorisme binnen en buiten de grenzen, migratie en de vluchtelingen crisis, economische en sociale vraagstukken, schuldencrisis en klimaatverandering.

Association of European Senates

Op 20 en 21 oktober 2016 vond in de Zwitserse hoofdstad Bern de zeventiende vergadering van de Association of European Senates (AES) plaats. De Europese Senaatsvoorzitters kwamen bijeen op uitnodiging van de voorzitter van de senaat van Zwitserland, de Ständerat, Raphaël Comte. Het centrale thema van de conferentie was *The role of the senate in parliamentary decision-making*. Daarnaast was een bijzonder deel van de vergadering gewijd aan de rol van Europese senaten in de bestrijding van terreur. Eerste Kamervoorzitter Ankie Broekers-Knol ging tijdens de conferentie in op de rol van de Eerste Kamer in het Nederlandse wetgevingsproces en de ervaringen in de afgelopen jaren met een minderheidspositie van de regeringscoalitie in de Eerste Kamer. Broekers-Knol sprak ook over het fenomeen van politieke akkoorden tussen coalitiepartijen en oppositiepartijen.

Op 1 en 2 juni 2017 vond er wederom een conferentie van de AES plaats. Dit maal in de hoofdstad van Slovenië, Ljubljana. De voorzitters van de Senaten van Europa kwamen bijeen op uitnodiging van Mitja Bervar, Voorzitter van de *Državni svet*, de Nationale Raad van Slovenië. De eerste dag van de conferentie was gewijd aan de vraag of het wenselijk is om een Europese Senaat op te richten. De Voorzitter van de Eerste Kamer verklaarde zich tegenstander van een Europese Senaat. Deze zal er niet toe leiden dat burgers zich nauwer verbonden voelen met de Europese Unie. Broekers-Knol betoogde dat er meer winst te behalen is als nationale parlementen hun rol als ‘waakhonden van subsidiariteit’ en controleurs van de ministers als leden van de Raad beter vervullen.

ASGP

Parallel aan de IPU vergadert de Association of Secretaries-General of Parliaments (ASGP), de wereldvereniging van Griffiers van parlementen. Thema's die in de vergaderingen van de ASGP aan de orde komen, zijn onder meer: institutioneel communicatiebeleid van parlementen, gemeenschappelijke normen en principes voor rekrutering en loopbaanontwikkeling van parlementaire staf.

Tijdens de conferentie van de ASGP op 2 april 2017 in Dhaka, Bangladesh heeft de Griffier van de Eerste Kamer een toespraak gehouden over het Nederlandse wetgevingsproces. Hierin betoogde hij dat het vetorecht van de Eerste Kamer aan het eind van de procedure voor de kwaliteit van de wetgeving een disciplinerend effect heeft. Zolang de Senaat geen ‘ja’ heeft gezegd, hangt de dreiging van een ‘nee’ als een zwaard van Damocles boven elk voorstel.

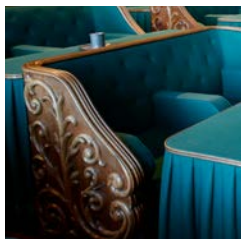
De Griffier van de Eerste Kamer treedt sinds 18 mei 2017 op als tijdelijk voorzitter van de ASGP.

Griffier Geert Jan Hamilton tijdens
EU-Griffiersconferentie in Bratislava

3 Bijlagen

1. Samenstelling fracties

september 2016 - september 2017

VVD (13 zetels)

Broekers-Knol, mr. A.
(Voorzitter Eerste Kamer)

Bruijn, prof. dr. J.A.

Bruijn-Wezeman, R.G. de
vanaf 21 maart 2017

Duthler, mr. dr. A.W.

Grave, mr. F.H.G. de

Huijbregts-Schiedon, W.H.
(vice-fractievoorzitter)

Jorritsma-Lebbink, A.
(fractievoorzitter)

Kappen, generaal-majoor der Mariniers (b.d.), F.E. van

Klip-Martin, drs. T.
vanaf 12 juli 2016

Knip, drs. M.A.J.

Krikke, P.C.
tot 17 maart 2017

Schaap, prof. dr. ing. S.

Schouwenaar, mr. J.M.

Ven, mr. M.P.M. van de
(fractiesecretaris)

Atsma, J.J.

Bijsterveld, prof. dr. S.C. van

Brinkman, mr. drs. L.C.
(fractievoorzitter)

Flierman, dr. A.H.
(Eerste Ondervoorzitter Eerste Kamer)

Hoekstra, mr. W.B.
(vice-fractievoor- zitter)

Kesteren, mr. N.J.J. van

Knapen, dr. H.P.M.

Martens, drs. M.J.Th.

Oomen-Ruijten, M.G.H.C.

Rij, mr. M.L.A. van

Rombouts, mr. dr. A.G.J.M.

Vries-Leggedoor, G. de
(fractiesecretaris)

Backer, jhr. mr. J.P.
(Tweede Ondervoor- zitter Eerste Kamer, fractiesecretaris)

Bredenoord, dr. A.L.

Engels, prof. mr. J.W.M.
(vice-fractievoor- zitter)

Graaf, mr. Th.C. de
(fractievoor- zitter)

Pijlman, drs. H.J.

Prast, prof. dr. H.M.

Rinnooy Kan, prof. dr. A.H.G.

Schaper, prof. drs. H.A.

Schnabel, prof. dr. P.

Stienen MA, drs. C.P.W.J.

Beek, M.J. van MBA
vanaf 28 maart 2017

Dercksen, R.G.J.

Dijk, P. van
vanaf 28 maart 2017

Faber-van de Klashorst, M.H.M.
(fractievoor- zitter)

Hattem, A.W.J.A. van

Kesteren, A.J.M. van
vanaf 28 maart 2017

Kok, mr. C.J.

Kops, A.
tot 23 maart 2017

Markuszower, mr. G.
tot 23 maart 2017

Popken LL.M., G.J.F.
tot 23 maart 2017

Sluijs, D.J. van der
vanaf 28 maart 2017

Strien, ir. drs. G.A. van
(vice-fractievoor- zitter)

Weerdenburg, mr. V.D.D. van
tot 23 maart 2017

D66 (10 zetels)

PVV (9 zetels)

SP (9 zetels)

Apeldoorn, dr. E.B. van

Don, H.M.

Elzinga, A.
tot 1 oktober 2016

Gerkens, A.M.V.
(fractiesecretaris)

Köhler, F.

Kox, M.J.M.
(fractievoorzitter)

Meijer, M.P.

Overbeek, prof. dr. H.W.
vanaf 4 oktober 2016

Ruers, mr. dr. R.F.

Wezel EMOc, mr. A.M.T.

Barth, drs. M.A.M.
(fractievoorzitter)

Beuving, mr. dr. J.

Nooren, drs. J.E.A.M.

Postema, drs. A.

Schrijver, prof. dr. N.J.
(vicefractievoorzitter)
tot 1 september 2017

Sent, prof. dr. E.M.

Sini, M. MA
vanaf 6 december 2016

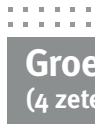
Verheijen, drs. L.H.J.

Vlietstra, J.G.
vanaf 12 september 2017

Vreeman, dr. R.L.
tot 1 december 2016

Ganzevoort, prof. dr. R.R.

Lintmeijer, drs. F.C.W.C.

Strik, mr. dr. M.H.A.
(fractievoorzitter)

Vos, ir. M.B.
(fractiesecretaris)

ChristenUnie (3 zetels)

Bikker, mr. M.H.
Gedurende haar zwangerschapsverlof van 13 september 2016 tot 22 december 2016 werd zij vervangen door Drs. H.H. Sietsma MPA

Ester, dr. P.
(vice-fractievoorzitter, fractiesecretaris)

Kuiper, prof. dr. R.
(fractievoorzitter)

Sietsma, drs. H.H. MPA
Van 13 september 2016 tot 22 december 2016

Koffeman, drs. N.K.
(fractievoorzitter)

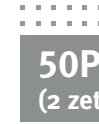
Teunissen, drs. Ch.

SGP (2 zetels)

Dijk, mr. D.J.H. van
(vice-fractievoorzitter)

Schalk, P.
(fractievoorzitter)

Baay-Timmerman, M.H.H. Mr.
vanaf 28 maart 2017

Nagel, J.G.
(fractievoorzitter)

Rooijen, drs. M.J. van
tot 23 maart 2017

Hoeve, drs. H. ten
(fractievoorzitter)

PvdA (8 zetels)

GroenLinks (4 zetels)

PvdD (2 zetels)

50PLUS (2 zetels)

OSF (1 zetels)

2. Commissies

[Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat / Algemene Zaken en Huis van de Koning \(BZK/AZ\)](#)

[Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking \(BDO\)](#)

[Economische Zaken \(EZ\)](#)

[Europese Zaken \(EUZA\)](#)

[Financiën \(Fin.\)](#)

[Immigratie & Asiel / JBZ-Raad \(I&A/JBZ\)](#)

[Infrastructuur, Milieu en Ruimtelijke Ordening \(IMRO\)](#)

[Koninkrijksrelaties \(KOREL\)](#)

[Onderwijs, Cultuur en Wetenschap \(OCW\)](#)

[Sociale Zaken en Werkgelegenheid \(SZW\)](#)

[Veiligheid en Justitie \(V&J\)](#)

[Verzoekschriften](#)

[Volksgezondheid, Welzijn en Sport \(VWS\)](#)

3. De organisatie van de Eerste Kamer

Om het werk van de Eerste Kamer in goede banen te leiden, kent de Kamer feitelijk twee soorten organisaties: een politieke en een ambtelijke. De *politieke* organisatie bestaat uit de plenaire vergadering, de Kamercommissies, de Huishoudelijke Commissie, het College van Senioren, en de fracties.

De *ambtelijke* organisatie (de griffie) ondersteunt het werk van de Eerste Kamerleden. Aan het hoofd van de griffie staat de Griffier die leiding geeft aan de inhoudelijke, organisatorische en facilitaire ondersteuning van alle leden.

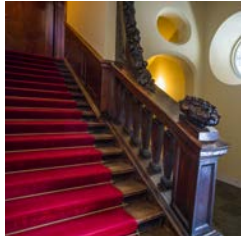
3.1 Politieke organisatie

Plenaire vergadering

In de plenaire vergadering wordt gesproken en gestemd over wetsvoorstellen nadat de behandeling daarvan eerst schriftelijk is voorbereid door een commissie.

Plenaire vergadering

Commissies

De Eerste Kamer kent vaste commissies en bijzondere commissies. Als werkterrein hebben ze het beleidsterrein van een bepaald ministerie of een onderdeel ervan. Zo heeft elk ministerie minstens één vaste commissie. In vaste commissies zitten één of meer leden uit elke fractie. De voornaamste taak van een commissie is de schriftelijke en/of mondelinge voorbereiding van wetsvoorstellen met de verantwoordelijke bewindslieden.

Huishoudelijke Commissie

De Kamervoorzitter en de ondervoorzitters vormen samen de Huishoudelijke Commissie. Zij stelt bepaalde ambtenaren van de Kamer aan en stelt de taken en instructies van de Griffier en de plaatsvervangende griffiers vast. De commissie houdt ook toezicht op de aansturing van de ambtelijke organisatie door de Griffier. Tot slot stelt de Huishoudelijke Commissie de conceptbegroting op voor de uitgaven van de Eerste Kamer (de zogenaamde ‘raming’).

College van Senioren

De Kamervoorzitter wordt bijgestaan door het College van Senioren. Dit college bestaat naast de Voorzitter uit de fractievoorzitters en ondervoorzitters van de Kamer. Het college adviseert de Kamervoorzitter over besluiten die hij op basis van het Reglement van Orde moet nemen. Een belangrijke taak van het college is de advisering van de Kamervoorzitter over de agenda van de plenaire vergadering.

Fracties

Een groep personen die via de kandidatenlijst van één partij zijn verkozen, worden aangeduid als fractie. Fracties worden politiek geleid door een fractievoorzitter. In de fractievergadering bepalen fracties welk standpunt zij zullen innemen met betrekking tot de onderwerpen die op de agenda van de plenaire en commissievergaderingen staan. In grotere fracties worden de werkzaamheden meestal onderling verdeeld. Per beleidsterrein bereiden één of meerdere woordvoerders de behandeling van wetsvoorstellen voor en voeren zij het woord bij de plenaire behandeling.

3.2 Ambtelijke organisatie

De griffie is de ambtelijke organisatie die de Eerste Kamer bij de uitvoering van haar (grond)wettelijke taken ondersteunt. De kerntaken van de Eerste Kamer bestaan uit het toetsen van voorgenomen wetgeving en het controleren de regering.

Inhoudelijke ondersteuning

De afdeling Inhoudelijke Ondersteuning staat de commissies en individuele leden van de Kamer bij in hun

wetgevende en controlerende werk. De afdeling bereidt de plenaire en commissievergaderingen voor, zorgt voor verslaglegging en voor uitvoering van genomen besluiten. Ook ondersteunt zij de voorbereiding van de behandeling van wetsvoorstellen en correspondentie met de regering. De afdeling staat onder leiding van de eerste plaatsvervangend griffier.

Binnen de afdeling Inhoudelijke Ondersteuning verzorgt de eenheid Communicatie & Protocol de (media)voorlichting over plenaire en commissievergaderingen. Verder organiseert C&P de protocollaire kant van (inter)nationale ontvangsten door de Eerste Kamer. Ook is de eenheid verantwoordelijk voor de organisatie van Verenigde Vergaderingen zoals die op Prinsjesdag.

Bedrijfsvoering

Deze afdeling zorgt voor het ondersteunen van de processen en de organisatie van de Eerste Kamer met betrekking tot facilitaire, financiële, organisatorische, ICT en personele aangelegenheden. Samengevat zorgt de afdeling ervoor dat Kamerleden, de fracties en griffiemedewerkers op een goede manier hun werk kunnen doen, en bezoekers op een gastvrije manier worden ontvangen.

Ambtelijke ondersteuning plenaire vergadering

Secretariaat Voorzitter en Griffier

Deze eenheid verzorgt de secretariële ondersteuning van de Voorzitter en de Griffier.

Organogram

De vaste formatie van de ambtelijke organisatie heeft een omvang van 52,33 fte.

Formatieopbouw	Aantal formatieplaatsen
Griffier	1
Secretariaat	2,50
Inhoudelijke Ondersteuning	30,00
Bedrijfsvoering	18,83
Totale formatie	52,33

Personeelsbezetting/aantal fulltime en parttime/leeftijdsoopbouw en aantal mannen/vrouwen

Op 1 augustus 2017 is er een gemiddelde bezetting van 47,46 fte's en zijn er in totaal 52 medewerkers werkzaam bij de ambtelijke organisatie. Van de 52 medewerkers zijn er 16 medewerkers parttime werkzaam.

De leeftijdsopbouw en verdeling m/v ziet er als volgt uit:

Leeftijdsklassen	Man	Vrouw
21 t/m 25	0	0
26 t/m 30	1	4
31 t/m 35	3	2
36 t/m 40	2	0
41 t/m 45	2	3
46 t/m 50	5	1
51 t/m 55	3	3
56 t/m 60	5	9
>60	3	6
Totaal	24	28

Kosten wetgeving en controle Eerste Kamer

De verplichtingen, uitgaven en ontvangsten (in €1000)					
	2017	2016	2015	2014	2013
1. Verplichtingen		13439	11017	9938	11806
Uitgaven – totaal		13439	11017	9938	11806
01. Apparaat		9883	7086	6528	6530
02. Vergoedingen Voorzitter en leden Eerste Kamer		3483	3368	3346	3304
03. Verenigde Vergadering		73	563	64	1973
Ontvangsten		196	213	101	205

De Eerste Kamer legt de begroting van de kosten voor haar functioneren vast in de zogeheten ‘raming’. Deze wordt opgesteld onder verantwoordelijkheid van de Huishoudelijke Commissie. De schriftelijke voorbereiding vindt plaats door de Eerste Kamercommissie voor Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat/Algemene Zaken en Huis van de Koning (BiZa/AZ). De Eerste Kamer stelt de raming in een openbare vergadering vast en zendt de raming naar de regering ter opneming in de begroting voor de Staten-Generaal. De raming voor het jaar 2018 is op 6 juni 2017 als hamerstuk in de Eerste Kamer aanvaard.

De kosten waren voor 2016 incidenteel hoger geraamd dan gebruikelijk in verband met de uitgaven voor de parlementaire dimensie van het voorzitterschap van de Europese Unie. De gerealiseerde uitgaven kwamen uit op € 11.770.243. Voor 2017 waren de uitgaven geraamd op € 12.069.000.

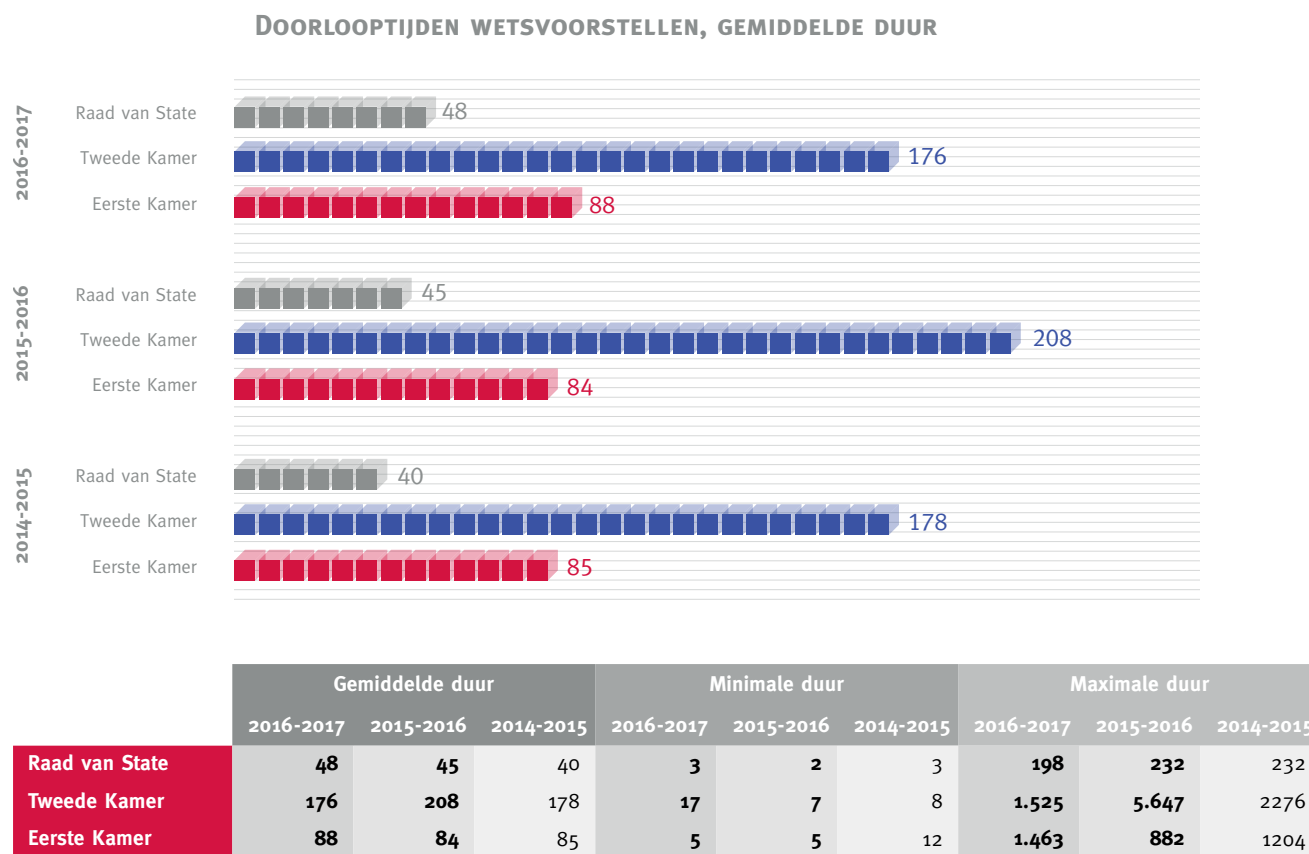
Buiten de raming van de Eerste Kamer vallen de kosten van interparlementaire activiteiten in het kader van parlementaire assemblees. Daarvoor kent de begrotingsstaat Staten-Generaal een afzonderlijk artikel.

Voor meer informatie: <http://www.eerstekamer.nl/begrip/raming>

4. De Eerste Kamer in cijfers

Doorlooptijden wetsvoorstellen

In het wetgevingsproces kunnen onder meer de volgende fasen worden onderscheiden: adviesaanvraag bij de Raad van State, behandeling in de Tweede Kamer, behandeling in de Eerste Kamer. In onderstaande tabel is per fase de minimale en maximale doorlooptijd in dagen weergegeven.

De gemiddelde doorlooptijd van een wetsvoorstel in de Eerste Kamer bedroeg 88 dagen. De Eerste Kamer handelde de helft van de wetsvoorstellen binnen 33 dagen af en 90% binnen 166 dagen.

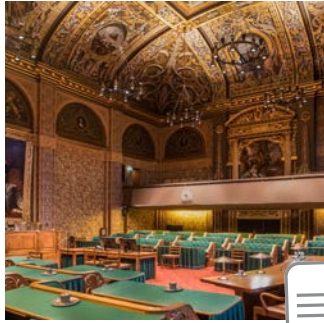

Gebruik van bevoegdheden in de Eerste Kamer

Schriftelijke vragen, interpellaties, novelles

Vergaderjaar	2016-2017	2015-2016	2014-2015	2013-2014
Schriftelijke vragen	2	11	9	7
Interpellaties	0	0	1	0
Novelles	2	5	1	3

Behandelde wetsvoorstellen

	2016-2017	2015-2016	2014-2015	2013-2014
Totaal aantal wetsvoorstellen behandeld (incl. begrotingsvoorstellen)	303	321	323	292
- Aantal initiatiefwetsvoorstellen	14	13	12	12
Totaal aantal wetsvoorstellen afgehandeld	221*	235**	223***	201****
- Aangenomen	220	232	219	197
- Verworpen	0	2	3	0
Aantal hamerstukken	169	172	172	131
- Waarvan eerst schriftelijk voorbereid door commissies	19	24	35	26
Aantal wetsvoorstellen schriftelijk voorbereid door commissies	62	78	80	87
Aantal wetsvoorstellen plenair behandeld	49	63	51	70

* Wetsvoorstel [Aanpassing kiesrecht van niet-Nederlanders bij eilandsraadsverkiezingen](#) is ingetrokken op 23 november 2016

** Wetsvoorstel [Eigen bijdrage voor verblijf in een justitiële inrichting](#) is ingetrokken op 18 februari 2016.

*** Wetsvoorstel [Wijziging van de Kaderwet adviescolleges houdende vermindering van het maximum aantal leden](#) is ingetrokken op 1 mei 2015.

**** Er zijn in het parlementair jaar 2013-2014 vier wetsvoorstellen ingetrokken.

Behandelde Europese voorstellen

Aantal / type Europees voorstel	2016-2017				
	Geagendeerd in vakcommissies	Overleg met de regering	Sub. bezwaar	Politieke dialoog met Europese Commissie	Technische briefing / deskundigenbijeenkomst
Richtlijnen	16	6	5	2	2
(gezamenlijke) Mededelingen, adviezen en aanbevelingen	10	6	0	2	0
Besluiten	0	0	0	–	–
Verordeningen	16	11	0	3	3
Overig	1	1	0	0	0
Europese dossiers geagendeerd in commissies	43	24	5		

Aantal / type Europees voorstel	2015-2016				
	Geagendeerd in vakcommissies	Overleg met de regering	Sub. bezwaar	Politieke dialoog met Europese Commissie	Technische briefing / deskundigenbijeenkomst
Richtlijnen	15	11	0	–	0
(gezamenlijke) Mededelingen, adviezen en aanbevelingen	18	9	0	–	2
Besluiten	4	3	0	–	0
Verordeningen	23	15	0	–	0
Overig	3	2	1	–	0
Europese dossiers geagendeerd in commissies	63	40	1		

Colofon

Dit is een uitgave van de
Eerste Kamer der Staten-Generaal

Ontwerp en vormgeving
Corps ontwerpers
www.corps.com

Fotografie
Hans Kouwenhoven

Eerste Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20017, 2500 EA Den Haag
Binnenhof 22, 2513 AA Den Haag

telefoon 070 312 92 00
fax 070 312 93 90

internet www.eerstekamer.nl
www.europapoort.nl
www.staten-generaal.nl

e-mail postbus@eerstekamer.nl
twitter @EersteKamer

